

บทที่ 5

การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านภาคใต้เชิงวิเคราะห์ด้วยหลักบางประการ

เค้าโครงเรื่อง

1. การศึกษาเรื่องพระวรวงศ์วรรณกรรมพื้นบ้านจังหวัดสุราษฎร์ธานี
  - 1.1 ความเป็นมาของเรื่องพระวรวงศ์
  - 1.2 ตัวอย่างบทบาทตัวละครดีเด่น
  - 1.3 ตัวอย่างศิลปะการใช้ภาษาเชิงวรรณศิลป์
  - 1.4 ค่านิยมและความเชื่อ
  - 1.5 ประเพณี
2. มองหัวเมืองภาคใต้ (นครศรีธรรมราช) จากวรรณกรรมภาคใต้
  - 2.1 การปกครอง
  - 2.2 เศรษฐกิจ
  - 2.3 สังคมและวัฒนธรรม
  - 2.4 ประเพณี
3. มุขตลกในวรรณกรรมภาคใต้
  - 3.1 มุขตลกในวรรณกรรมลายลักษณ์
  - 3.2 มุขตลกในวรรณกรรมมุขปาฐะ

สาระสำคัญ

1. พระวรวงศ์วรรณกรรมพื้นบ้านจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีความดีเด่นด้านภาษาและศิลปะการแต่ง อีกอย่างหนึ่งคือสะท้อนภาพสังคมชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นค่านิยม ความเชื่อและประเพณีได้อย่างชัดเจน
2. หัวเมืองภาคใต้ในวรรณกรรม เช่น นครศรีธรรมราช กวีท้องถิ่นยุคนั้นบรรยายให้เห็นภาพในอดีต ไม่ว่าจะเป็นด้านการปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเหตุการณ์ช่วงต้นรัตนโกสินทร์
3. บุคลิกสำคัญอย่างหนึ่งของชาวบ้าน คือการมีอารมณ์ขัน อารมณ์ขันนั้นมีสาเหตุต่าง ๆ กัน

จุดประสงค์ของการเรียนรู้

1. บอกสาเหตุวรรณกรรมเรื่องพระวรวงศ์ มีความเกี่ยวข้องกับอำเภอคีรีรัฐนิคม และอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้ถูกต้อง
2. อธิบายสาระสำคัญของเรื่องพระวรวงศ์ และสารัตถะนั้นสอดคล้องกับบทบาทตัวละครที่เด่นได้ถูกต้อง
3. อธิบายสำนวนในเรื่องพระวรวงศ์ได้ถูกต้อง
4. บอกและอธิบายความเชื่อในเรื่องพระวรวงศ์ ที่เด่นกว่าความเชื่ออื่น ๆ ในเรื่องนี้ได้ถูกต้อง
5. บอกและอธิบายประเพณีในเรื่องพระวรวงศ์ที่เกี่ยวข้องกับพิธีพราหมณ์ได้ถูกต้อง
6. อธิบายข้อความในวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการปกครองได้ถูกต้อง เช่น
  - 6.1 ขึ้นเฝ้าเจ้าฟ้า กลาโหมนำหน้า ช่วยเปิดทูลฉลอง ตรัสให้ประทาน บริหาร ทั้งสอง เครื่องยศพานทอง ความชั่วความดี
  - 6.2 หัวเมืองใช้ทนายไปหา เกาะบุตรภรรยา ขึ้นคร่ำตีเมียเอาผิว
7. บอกถึงปัจจัยสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์ โดยอ้างจากวรรณกรรมภาคใต้ได้ถูกต้อง
8. ให้เหตุผลได้ถูกต้องในประเด็นที่ว่าวรรณกรรมสะท้อนสังคมและวัฒนธรรม
9. ให้เหตุผลและยกตัวอย่างได้ถูกต้องในประเด็นที่ว่า “เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวบ้านครั้งอดีตรำรวยอารมณ์ขัน วรรณกรรมภาคใต้ประเภทลายลักษณ์ แสดงหลักฐานได้อย่างดี”
10. บอกลักษณะอารมณ์ขันในเพลงร้องเรือได้ถูกต้อง
11. อธิบายคำศัพท์ในบทกลอนหนังตะลุงที่แสดงอารมณ์ขันได้ถูกต้อง

ความนำ

การศึกษาวรรณกรรมพื้นบ้านเชิงวิเคราะห์ หมายถึงการพิจารณาวรรณกรรมเรื่องนั้น โดยแยกแยะส่วนต่าง ๆ ของเรื่อง ในเชิงองค์ประกอบทางภาษา ความงามหรือสุนทรียะทาง ภาษา ความสัมพันธ์ของเนื้อหา กับสิ่งต่าง ๆ เช่น ความสัมพันธ์กับความเชื่อ ค่านิยม ประเพณี สังคมและการเมือง รวมทั้งการประเมินค่าวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ด้วย การศึกษาเรื่องพระวรวงศ์ การมองห้วงเมืองภาคใต้ ตัวอย่างนครศรีธรรมราช และมุขตลก เป็นตัวอย่างวิเคราะห์ด้วยหลัก บางประการเท่านั้น ทั้งนี้เพื่อให้ให้นักศึกษามองตัวอย่างวรรณกรรมได้เข้าใจยิ่งขึ้น

1. การศึกษาเรื่องพระวรวงศ์วรรณกรรมพื้นบ้าน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ก่อนศึกษาเนื้อหาวรรณกรรมเรื่องนี้ นักศึกษาควรทราบความเป็นมา เนื้อเรื่องและ สารัตถะ

1.1 ความเป็นมา

ต้นฉบับเดิม

ของนายชวน บัวลอย อำเภอท่าฉาง สุราษฎร์ธานี

ผู้แต่ง

ไม่ปรากฏนาม คัดลอกลงหนังสือชุด เมื่อ พ.ศ. 2464

รูปแบบการประพันธ์

กาพย์ยานี 11, กาพย์ฉบัง 16, กาพย์สุรางคนางค์ 28

เนื้อเรื่อง

ท้าวมงศาครองเมืองกุสสา ท้าวเชอมีชายาฝ่ายขวาชื่อ นางวงศ์สุริยา และมีโอรส คือ พระวงศ์สุริยมาศหรือพระสุริยมาศ และพระศรีวรวงศ์หรือพระวรวงศ์ ชายาฝ่ายซ้ายคือ นางกาไว และ มีโอรสชื่อไวทนต์ ลักษณะนิสัยโอรสทั้งสองฝ่ายต่างกัน โอรสฝ่ายขวานั้นมี สติปัญญาและทรงคุณธรรม ส่วนฝ่ายซ้ายชอบในเชิงพาลเคยถูกท้าวมงศากริ้วและบริภาษ ต่อหน้าพระที่นั่ง นำความอภัยสอดใส่แก่นางกาไวอย่างยิ่ง

นางกาไวสมคบกับชายเฒ่าสุเมณฑาทำเสน่ห์ให้ท้าวมงศาหลงใหลนาง และใส่ ความโอรสฝ่ายขวาว่าบังอาจปลุกปล้ำตน ท้าวมงศาจึงทำโทษถึงขั้นประหาร นางวงศ์สุริยาคิด สิ้นบนเพศฆาตให้ปล่อยโอรสตนออกจากพระนคร นางได้มอบหัวแหวนแก่พระสุริยมาศและ พระวรวงศ์คนละทะนาน หัวแหวนนี้ต่างเครื่องคุ้มกันภัย

ระหว่างทางโอรสทั้งสองเห็นไก่อดำและไก่ขาวต่อสู้กัน ไก่อดำอวดว่า ผู้ใดกินเนื้อมัน แล้วจะได้เป็นราชา ไก่ขาวบอกว่าใครได้กินเนื้อมันแล้วจะมีพลังเจ็ดข้างสาร ทั้งคู่ต่อสู้จนตาย พระสุริยมาศเสวยเนื้อไก่อดำ และพระวรวงศ์เสวยเนื้อไก่ขาว

ต่อมาเจ้าชายทั้งสองนอนหลับอยู่ ณ ศาลาแห่งหนึ่งปรากฏราชรถเสด็จทวยจาก เมืองไอยมาสมาหยุดตรงหน้าศาลา ทหารจึงอุ้มพระสุริยมาศขึ้นราชรถนำไปครองเมืองและ อภิเษกกับนางอุทุมพร พระสุริยมาศคิดถึงน้องชายจึงให้นายช่างสร้างศาลา และเขียนเรื่อง วารของตนและพระวรวงศ์พร้อมทั้งให้กนกขยเฝ้าสังเกตผู้ม เฝ้าขยเฝ้าขยเฝ้า

ฝ่ายพระวรวงศ์ต้นขึ้นไม่พบพี่ชายจึงออกติดตาม ถึงแคว้นเศรษฐีโลกัน พระวรวงศ์ไปอาศัยอยู่ใต้ถุนบ้านตายายโดยอาศัยแสงสว่างจากหัวแหวนแทนไฟยามค่ำคืน ตายายเข้าใจว่าเป็นโจรจึงแจ้งเศรษฐีโลกัน พระวรวงศ์โดนจำขังคุก แต่ด้วยบุพเพสันนิวาสคลีใจ นางการวิชิดาเศรษฐีเห็นนักโทษแล้วมีจิตปฎิพัทธ์ ต่อมานางนวลศรีพี่เลี้ยงเป็นแม่สื่อติดสินบนผู้คุมจนบรรลุผลสำเร็จ

เมืองโลกันขึ้นต่อเมืองสุสา จึงต้องส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายทุกปี ครั้นใกล้กำหนดเศรษฐีจึงเตรียมตัวเดินทาง พร้อมกับควบคุมพระวรวงศ์ไปให้ ท้าวสุสาหลงอาณานิการวิชิดาติดตามไปด้วย อ้างว่าจะช่วยดูแลบิดา แต่เศรษฐีไม่ยอมเพราะต้องการให้ลูกพี่พี่สมบัดเมื่อถึงเวลาเดินทาง นางการวิชิดาติดตามพระวรวงศ์มาที่เรืออ่อนนอนบิดาด้วยเหตุผลดั้งเดิม เศรษฐีรู้เท่าทันจึงบันดาลโทสะทุบตีชิดาจน อย่างไม่รู้ตัว บังเกิดอัศจรรย์เรือสำเภานี้ไม่เคลื่อนล้าออกจากอู่ แม้มีกองจำนวนมากช่วยกันชักลากเรือ ในที่สุดเศรษฐียินยอมให้ชิดาเดินทางเรือจึงแล่นไปได้

เมื่อถึงเมืองสุสา ปรากฏว่าผลการพิจารณาโทษ เศรษฐีโลกันเป็นฝ่ายผิด จึงถูกจำจองแทนจำเลย พระวรวงศ์ทรงอาสาท้าวสุสาปราบพญายักษ์ ที่ขึ้นจากสระน้ำมากินเจ้าเมืองสุสาทุกสามสปี ขุนมารได้เขียนจารึกเป็นตำนานตรงเสาประโคนไว้ว่า วันใดพระโพธิสัตว์มีพลังเจ็ดช้างสารมาดอนเสาประโคนที่ปักไว้กลางสระน้ำ วันนั้นตนจะสิ้นชีพด้วยคมดาบซึ่งผูกไว้ ณ เสาประโคนนั้น พระวรวงศ์อธิบายให้หัวแหวนของมารดาเป็นแพบรรทุกตนไปที่กลางสระ แล้วแสดงวิกรรมตรงกับคำจารึก ณ เสาประโคนทุกประการ

พระวรวงศ์พิชิตพญายักษ์ ได้แล้วจึงได้ครองเมืองสุสา มีนางการวิเป็นชายาฝ่ายขวา และนางมณฑุชิดาท้าวสุสาเป็นชายาฝ่ายซ้าย ในวันอภิเษกนั้น พระเสื่อเมืองนำแก้ววิเศษมาถวาย แก้ววิเศษดวงนี้อธิบายแล้วสามารถเหาะไปในอากาศได้อย่างอัศจรรย์

ต่อมาพระวรวงศ์ และนางการวิ ซึ่งขณะตั้งครรภ์ได้สามเดือน ได้ทูลลาท้าวสุสาเพื่อติดตามพระสุริยมาศ โดยอาศัยดวงแก้วนำไปในท้องฟ้า วันหนึ่งทั้งคู่แะพัก ณ อาศรมฤาษีคนหนึ่งและถูกฤาษีขโมยดวงแก้วเหาะหนีไป ต่อมาฤาษีต้องลมกรดพลัดตกลงมาถึงแก่ความตาย เมื่อพ่อค้าเมืองไอยมาศพบดวงแก้ว จึงนำไปถวายพระสุริยมาศ พระวรวงศ์ และพระชายาเดินรอนแรมไปในป่า ด้วยความทุกข์ทรมาน ก่อนถึงฝั่งสมุทรได้ต่อสู้กับยักษ์ตนหนึ่งยักษ์นั้นกลัววามมีพ่ายแพ้หนีไป ต่อมาพระวรวงศ์และนางการวิล่องแพไปตามกระแสน้ำ จนถูกพายุพัดแพแตก ทั้งสองจึงพลัดพรากจากกัน พระวรวงศ์ขึ้นฝั่งตรงศาลาเมืองไอยมาศ ในที่สุดพบกับพระสุริยมาศ จากนั้นพระวรวงศ์สร้างศาลาใหม่ และเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับตนและนางการวิ เผื่อนางการวิเดินทางมา ณ ศาลาแห่งนี้

ส่วนนางการวิขึ้นฝั่งแล้ว รอนแรมไปในป่าดง จนกระทั่งพบพรานจุนเกาทัณฑ์ นายพรานมีความเมตตานำนางไปอาศัยที่กระท่อม แต่นางจันเมียนายจุนเข้าใจว่านางการวิ เป็นขู้และมีครรภ์กับตัวตน จึงดุด่าและทุบตีผู้มาอาศัย เมื่อนางการวิกำเนิดบุตรชายนางจัน ยังมีความเคียดแค้นถึงกับสั่งให้นำกุมารไปทิ้งในป่า ฝ่ายมารดาจำใจนำบุตรไปนอนเปลใต้ต้นไม้

วันหนึ่งนางการวิกลับมาถึงกระท่อม ปรากฏว่าพระวรวงศ์และพระเชษฐาออกเที่ยวป่า ได้พบกุมาร พระวรวงศ์จำรำรงค์และภูษาของชายาได้ จึงรู้ว่าเป็นบุตรตนและได้นำกุมาร กลับเมืองไอยมาศ ฝ่ายนางการวิกลับมาที่ป่า ไม่พบกุมารจึงออกติดตามด้วยความหวังใจ จนกระทั่งเดินทางถึงศาลาที่เขียนเรื่องราวของนางและสามี ในที่สุดจึงได้พบพระวรวงศ์และ ประยูรญาติ

พระสุริยมาศและพระวรวงศ์รำลึกถึงมารดา จึงยกพลไปเมืองกุสสา ไวยทัตออก ป้องกันเมืองแต่ถูกพระวรวงศ์ฟันด้วยง้าวสั้นซี่พบนหลังช้าง นางกาไวยนั้นยังกระหึ่มใจ หมายชนะด้วยมนตร์เสน่ห์ แต่ถูกพระสุริยมาศและพระวรวงศ์จับประหารชีวิต ในที่สุดทุกคน ต่างพบกันด้วยความสุข พระวรวงศ์ไปรับนางมังกุญ ร่วมอภิเษกครองเมืองกุสสา อีกเมืองหนึ่ง ต่อมาออกผนวช และเวนสมบัติให้โอรสคือพระการวงศ์ครอบครองสืบมา

ตอนท้ายเรื่องได้กล่าวถึงการกลับชาติมาเกิดของตัวละครอย่างวรรณกรรมชาดก ดังต่อไปนี้

เศรษฐีโลภัน	คือ	เทวทัต
นางกาไวย	คือ	นางจิตฺตมาณิกา
ไวยทัต	คือ	พระเจ้าอชาตศัตรู
ฤาษีขโมยดวงแก้ว	คือ	พระฉิมพลี
มหายักษ์ที่ฝั่งเสาประโคน	คือ	พระองค์คุลีมาลย์
พระเสื่อเมือง	คือ	พระอานนท์
ท้าววงศา	คือ	พระสิริสุทโธทนะ
นางวงศ์สุริยา	คือ	พระสิริมหามายา
นางการะนี (มารดานางการวิ)	คือ	นางโคตมี
นางการวิ	คือ	นางพิมพา
นางมังกุญ	คือ	นางภิกษุณี
พระการวงศ์	คือ	พระราहुล
พระสุริยมาศ	คือ	พระศรีอาริยมตไตรย
พระวรวงศ์	คือ	พระพุทธรงค์

พระวรวงศ์เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นของจังหวัดสุราษฎร์ธานี บางคนเรียกชื่อเรื่องนี้ว่า เศรษฐีโลกัน พระเทพรัตนกวี อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ย่อเรื่องพระวรวงศ์ไว้ในนิราศเขาพังไบก์กล่าวถึงตำนานที่ปลายคลองยัน อำเภอคีรีรัฐนิคม และอำเภอไชยา ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับวรรณกรรมดังกล่าวคือ²

- 1 -

ปลายคลองนี้มีประวัติคดมากกล่าว	ว่ามีเจ้าเมืองใหญ่อันไพศาล
ชื่อเศรษฐีโลกันมีต้นดาน	รักถิ่นฐานบ้านช่องปลายคลองยัน
เศรษฐีมีธิดาชื่อการวี	รูปทรงดงามยังเป็นมิ่งขวัญ
ดีกรียามรยาทฉลาดครัน	แรกรุ่นชั้นษาเสร็จสิบเจ็ดปี
เมืองโลกันอันมีเศรษฐีใหญ่	ขึ้นอยู่ในเมืองสมมุตินามมุสสา
ราชธานีที่ไกลอยู่ไชยา	ต้องจัดหาช่วยส่งตามบงการ
ทำโลกันบัญชาหาสิ่งของ	ขนลงกองนาวามหาศาล
ต้องไปจุดมุสสาไม้ซ้าการ	ขึ้นเฝ้าท่านเจ้าฟ้าอาณานิคม

สารัตถะ

สารัตถะเรื่องพระวรวงศ์ที่ดีเด่นคือ การแสดงออกซึ่งกฎแห่งกรรมอันเป็นพุทธ-
ปรัชญาที่ปรากฏในวรรณกรรมพุทธศาสนาโดยทั่วไป เกี่ยวกับกฎแห่งกรรมดังกล่าวยังสะท้อน
ให้เห็นภัยจากพาล และทุกข์จากความรักอันเป็นพฤติกรรมของตัวละคร

ตัวอย่างกฎแห่งกรรมที่เห็นได้ชัด คือการประสพชะตากรรมของนางกาไวดังนี้.–

จึงทำทั้งสอง	ฟังข่าวลุลลอลง
ตรัสสั่งบดใจ	ให้ขุดหลุมลึก
ฝังนางกาไว	แล้วเอาวัวไถ
ให้ม้วยมรณา	

การฝังนักโทษทั้งเป็นให้โผล่เพียงศีรษะแล้วใช้วัวไถนั้น ปรากฏในวรรณกรรมชาดก
หลายเรื่อง เช่น เรื่องพระนางสามาวดีในวรรณกรรมภาคใต้เรื่องอื่น ๆ เช่น เรื่องเรือนแก้ว
เรือนจันทร์ เป็นต้น³

1.2 ตัวอย่างบทบาทตัวละครดีเด่น

ในที่นี้ผู้เขียนจะหยิบยกเพียงพระวรวงศ์ซึ่งเป็นพระเอกของเรื่อง พระวรวงศ์
หรือพระศรีวรวงศ์ ถือว่าเป็นพระโพธิสัตว์จุติมาเพื่อบำเพ็ญบารมี พระวรวงศ์มีรูปร่างอย่าง
พระเอกในวรรณคดีไทย โดยทั่วไปมีบุคลิกโฉมเพียงบางตอนพอสังเขป เช่น ตอนพระวรวงศ์
เข้าเฝ้าเพื่อพิจารณาโทษ ท้าวสุสาพุดชมดังนี้

ดูหรือร่างกาย	ง่าเงยเฉยฉาย
ดูจเกล้าข้างงา	ดูหรือนิ้วมือ
คือเทียนทองทา	ดูหรือพักตรา
คือดั่งวาดเขียน	
ชายนี่ไซ่มู	กริยาชายอยู่
ระแบบแนบเนียน	ชายนี่เชือกษัตริย์
ภูคิบ่เพี้ยน	ศัตรูเบียดเบียน
กำจัดพลัดมา	

มู, ไม = ไม้

พระวรวงศ์มีจิตกอปรด้วยคุณธรรมอันสูงส่ง ฉะนั้นลักษณะนิสัยจึงแสดงออก
ในสิ่งที่ดีงาม เช่น มีความรักความเมตตาต่อบุคคลอื่น แม้นางกาไวมีแผนการประทุษร้าย
ล่อลวงตนและพระสุริยมาศก็ได้เฉลียวใจ เพราะมีความนับถือนางกาไวประดุจมารดา

หรือแม้เศรษฐีโลกันเคยกระทำทารุณกรรม ถึงกับเข็มนตีและจองจำด้วยข้อคา แต่ก็มีได้
พยาบาล กลับให้อภัยดังนี้

หน่อโพธิสัตว์	ฟังมุสสาตรัส
กัมเกล้าเกศา	กรรมของลูกแก้ว
มิผูกเวร	ขอโทษบิดา
ได้โปรดเกศ	
ว่าพลางย่างมา	แก้เชือกผูกคา
จากคอเศรษฐี	ถอดตรวนขันกระได
โซ่ใส่สายรี	แล้วให้เศรษฐี
ลงไปนาวา	

เมื่อพระวรวงศ์พลัดพรากกับพี่ชาย และรอนแรมไปในป่า จนกระทั่งถูกเศรษฐี
จับกุม โดยถูกกล่าวหาว่าขโมยหัวแหวน ด้วยบุพเพสันนิวาสจึงได้พบนางการวิ ถึงแม่ธิดาเศรษฐี
ปองรักอย่างหลงใหล แต่พระวรวงศ์รู้จักประมาณตนดังบทราฟิ่งต่อไปนี้

คิดมาน่าอาย	ภญาพนักาย
ท่อนหนึ่งมิมิ	ทั้งตัวเลือดไหล
แต่รอยไม้หวาย	ทูปตีเจียนตาย
ผอมคือซากผี	
นางเห็นอันใด	รักพี่ที่ไหน
น้ำใจคิดหวัง	ถ้าว่าเงินทอง
ข้าวของพี่ยัง	เมืองพี่คับคั่ง
อยู่เมืองกุสสา	

คุณธรรมอีกประการหนึ่ง คือความกตัญญู จะเห็นได้ว่าเมื่อพระวรวงศ์ผ่านพ้น
อุปสรรคจนได้ราชาภิเษกแล้ว ก็ทดแทนบุญคุณบุคคลที่ช่วยเหลือตน เช่นพันโกธนายเพชรฆาต
ซึ่งปล่อยตนและพี่ชายให้พ้นราชทัณฑ์ โดยเฉพาะนางการวินั้นนับว่ามีบุญคุณไม่น้อยที่คอย
ช่วยเหลือคราวถูกเศรษฐีจับกุม ฉะนั้น เมื่อมาพบนางมังกุฎและได้ครองเมืองมุสสา พระองค์
ก็มีได้ทอดทิ้งนางการวิ

สิ่งป้องกันภัยของพระวรวงศ์ คือพระขรรค์ ซึ่งได้จากการถอนเสาประโคนและ
ใช้สังหารพญายักษ์ตามคำจารึก ณ เสาต้นนั้น ถัดมาใช้ปราบยักษ์พาลอีกตนหนึ่ง ปรากฏว่า
ศัตรูพ่ายแพ้ถอยหนีด้วยความเกรงกลัววามมี สิ่งป้องกันภัยประการถัดมา คือ หัวแหวนซึ่ง
พระมารดามอบให้ก่อนเดินทางมีข้อสังเกตว่าหัวแหวนนั้นไม่ได้เป็นเพียงอัญมณีเพียงอย่าง

เดียว แต่มีค่าสูงส่งประดุจเกราะแห่งคุณธรรมที่คอยป้องกันภัยพิบัติ ฉะนั้น หัวแหวนเป็นทั้งเครื่องราง และศาสตราวุธตลอดจนเป็นแพนำพระองค์เจ้าพิชิตพญายักษ์ อีกประการหนึ่งดวงแก้ววิเศษซึ่งเป็นสิ่งส่งเสริมบารมีเมื่ออธิษฐานแล้วสามารถเหาะเหินได้ตั้งปรารถนาแสดงนัยให้เห็นว่าบุคคลที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมนั้น ย่อมมีจิตใจสูงส่งคิดเผอกับคนพาลอย่างถ้อย ซึ่งขโมยดวงแก้วนั้นย่อมมีจิตใจต่ำประสพผลกรรมคือต้องลมกรดพลัดตกลงสู่พื้นแผ่นดินในที่สุด

แม้จะมีปัจจัยอันประกอบด้วยบุญฤทธิ์ ตลอดจนถึงมีพลังประดุจเจ็ดข้างสาร (ด้วยการเสวยเนื้อไก่ขาว) แต่พระวรวงศ์มิได้โอ้อวด และไม่ทำสิ่งใดโดยประมาท เช่น กล่าวตอบท้าวสุสวาทว่า แม้ไม่ได้พิชิตขุนยักษ์ และถอนเสาประโคนแล้ว ตนจะรับราชสมบัติได้อย่างไร

ส่วนใหญ่ผู้อ่านประทับใจพระวรวงศ์ในประเด็นที่เกี่ยวกับคุณธรรมดังกล่าว และมีความเห็นอกเห็นใจกรณีที่ถูกคนพาลกลั่นแกล้ง จนได้รับความทุกข์นานาประการ ภายหลังประสบความปิติสุขทั้งทางโลก และทางธรรม

ลักษณะตัวละครในเรื่องพระวรวงศ์ จัดอยู่ในประเภท Flat Characters คือตัวละครที่สร้างด้วยความคิดเดียวหรือลักษณะเดียว พร้อมกับสามารถใช้ประโยคบรรยายบุคลิกภาพประจำตัวละครนั้นด้วยประโยคสั้น ๆ เช่น พระวรวงศ์ทำแต่ความดี และสร้างสมบารมี นางการวิมู้งมุ่นในความรัก และภักดีต่อสามี และเศรษฐีโลภันมีความโลภเป็นสันดาน การสร้างตัวละครแบบนี้ย่นย่อลักษณะเหมาะสำหรับแสดงนิทัศน์อุทาหรณ์ทางจริยธรรมของวรรณกรรมชาดกอย่างยิ่ง

ตัวละครในเรื่องพระวรวงศ์ปรากฏว่า บางตัวมีลักษณะแตกต่างไปจากวรรณกรรมโดยทั่วไป เช่น พระเอกเมื่อมีขงวิเศษสามารถเหาะไปในนภากาศและภายหลังของวิเศษนั้นถูกขโมย เช่น เรื่องพระสมุทโฆษวิทายาทรขโมยพระขรรค์ เรื่องพระสุทนต์ขโมยขโมยม้ามณี-กักรู้อศวราช แต่ในเรื่องพระวรวงศ์กลับเป็นถ้อยขโมยดวงแก้ววิเศษ ซึ่งโดยทั่วไปถ้อยจะเปี่ยมไปด้วยพรหมวิหารธรรม แต่ในเรื่องนี้กลับตรงกันข้าม

ข้อสังเกตเกี่ยวกับอาณาภาพของวิเศษที่ทำให้พระเอกสามารถเหาะเหินได้ เช่น พระสมุทโฆษมีพระขรรค์วิเศษ พระอนุกรมมีแหวนวิเศษ วิทายาทรในเรื่องแก้วหน้าม้ามีปรอทวิเศษ และพระสังข์มีเกือกแก้ววิเศษ ส่วนใหญ่พระเอกดังกล่าวมักได้ขงวิเศษจากวิทายาทรและพญายักษ์ แต่เรื่องพระวรวงศ์ปรากฏว่าได้รับดวงแก้ววิเศษ จากพระเสื่อเมือง

อีกประการหนึ่ง การต่อสู้ระหว่างตัวละครในวรรณกรรมประเภทนิทานชาดกส่วนใหญ่เป็นการต่อสู้บนหลังม้าศึก หรือไม่ใช่พาหนะอื่นใด แต่ในเรื่องพระวรวงศ์ปรากฏว่าพระเอกต่อสู้กับฝ่ายปรปักษ์ คือ ไวยหัต ด้วยชั้นเชิงยุทธหัตถี นับเป็นวิธีต่อสู้ที่แปลกกว่า

วรรณกรรมเรื่องอื่น ๆ ในประเด็นนี้สันนิษฐานว่ากวีคงได้รับอิทธิพลจากเรื่องมหาวงศ์ ตอน พระเจ้าอโศกมหาราชกษัตริย์แห่งลังกาทวีป กระทำยุทธหัตถีกับพระเจ้าเอฬารราชกษัตริย์เผ่าทมิฬ⁴

นอกจากนี้กวียังสร้างตัวละครในลักษณะเหนือจริง (Surrealist) ก็มีตัวละครประเภท อมนุษย์เป็นตัวประกอบ เช่น ยักษ์ ฤาษี และวิหยาธร กวีมีความประสงค์ให้ผู้อ่านมีความตื่นตื้นเร้าอารมณ์ให้เกิดภาพพจน์ การสร้างตัวละครแบบเหนือจริงเป็นกลวิธีสร้างบุคลาธิษฐานให้แก่ผู้อ่าน เพื่อความคิดความเข้าใจต่อสารัตถะของเรื่อง เช่น ตอนพระวรวงศ์เจ้าสาธอนเสาประโคน และปราบยักษ์ได้สำเร็จอาจตีความหมายจากบุคลาธิษฐานดังนี้

พระวรวงศ์	หมายถึง	ความดีหรือคุณธรรม
พญายักษ์	หมายถึง	ความชั่วหรืออธรรม
หัวแหวน	หมายถึง	สมาธิอันแน่วแน่เพื่อยึดมั่นในคุณธรรม
เสาประโคน	หมายถึง	กระแสแห่งกิเลสตัณหา
พระขรรค์	หมายถึง	ดวงปัญญา

1.3 ตัวอย่างศิลปะการใช้ภาษาเชิงวรรณศิลป์

คำหรือวงศัพท์ในเรื่องพระวรวงศ์ ประกอบด้วยคำไทยภาคกลาง และคำไทยถิ่นภาคใต้ มีข้อสังเกตว่ากวีมีความสามารถเลือกคำง่าย ๆ เหมาะสมกับสภาพของผู้อ่านดังตัวอย่างการใช้ภาษาถิ่นได้

ทิมข้าวตักน้ำ, ฤาษียักคอก, ปากคอรายมาย, ฉวยไม้รันทัน, ปากลิ้นสอหลอ, ตีนติดน้องเน่ง เป็นต้น

กวีรู้จักเลือกสรรคำ เพื่อเร้าอารมณ์ผู้อ่านด้วยเสียงของคำ เช่น

- ทักตักผู้เจ้าการ โกงไ้คงคลานหอบหอบแห
- คำคิ่นตื้นเรียก โกรทกรากกรุนเกรียก ผอกฝือกผลุงผลัง
- เศรษฐีชกไม้หวาย หวดเตร็ดตราย ดังขวยขวย

ฯลฯ

กวีรู้จักใช้คำ ช่วยเน้นความรู้สึกและทำให้เกิดภาพพจน์ยิ่งขึ้น เช่น

- สำเนาแล่นรี ๆ ตกท้องที่ทะเลวน
- ไคล ๆ สายน้ำเขียว ผันแลเหลียวบ่หันฝั่ง
- ตบมือฉาด ๆ สมเด็จพระบาทรื่องหัวกา ๆ

ฯลฯ

บางครั้งกวีชอบซ้ำคำ แต่ละมดอย่างน่าสนใจ เช่น

- อยู่เถิดมงกุฏ เรียมร้างห่างนุช แรมกลิ่นเกศนิ
- อยู่เถิดหัวแหวน กำคอรบุรี เรียมขอจากศรี แอร่มแจ่มจันทร์
- อยู่เถิดจำปา ฟุ้งรสโสภา รอยแรมอำพัน
- อยู่เถิดบงกช รสกลิ่นอินจัน รักษาข้าชนท์ กว้าพีจะกลับมา
- อยู่เถิดหงส์ ดอกแก้วกาหลง ฟังคำภัสดา
- อยู่เถิดบัวหลวง พุ่มพวงบุษบา อยู่เถิดจำปา มะลิซ้อนอ่อนหวาน
- คอยอยู่เถิดศรี สายไซ้สวาสดีพี่ ไส้กีสงสาร
- อยู่เถิดรูปวาด รูปหงส์นงคราญ อยู่เถิดแก้วบาน บัวแย้มยมนา

ฯลฯ

เกี่ยวกับสำนวนเปรียบเทียบ ปรากฏว่ากวีรู้จักนำสิ่งแวดล่อมมาเปรียบเทียบ ช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจง่ายขึ้น เช่น

- สองตาซำลึก ดงลึกเชือกวัว
- สองคนสามคน ซี่กร้านเหมือนวัว
- ทัพจึกา จักเป็นฟักทอง
- ครั้งนี้ท่านสนุก เหมือนเราชาวคุกได้ขึ้นปรา
เหมือนหมูได้กินสา เหมือนสุนัขกินอาจม

กวีใช้โวหารอุปมาอุปไมย และการมคมคายน่าฟัง เช่น

- ผลพฤษชาติ ครันครบทศมาส สุขหล่นลงมา มั่งง่ายได้ยาก
บูรณท่านว่า มั่งเร็วได้ช้า มั่งนานเร่งไป
- ทุกข์ไขบัวหลวง พระสุเมรุทั้งปวง พระอาทิตย์พระจันทร์
เถิงโชนกเข้าแล้ว ย่อมประลัยกัลปี เกิดตานับพัน นับร้อยชาติไป

กระบวนการพรรณนาและบรรยายโวหารที่เป็นเอกในเรื่องพระวรวงศ์ได้แก่ ตอนขบวนจตุรงค์เสนาพยุหยาตรา และยุทธหัตถี โดยเฉพาะการบรรยายขบวนจตุรงค์เสนา กวีใช้วิธีการซ้ำคำ ซ้ำตำแหน่งอย่างเป็นระเบียบ คล้ายการบรรยายในสมุทโฆษคำฉันท์ และ อนิรุทธคำฉันท์ ดังตัวอย่างบรรยายช้างศึกและม้าศึก

- พลคช ๆ อสุรี สำเนียงเสียงดี ชานชานาญชาญณรงค์
- พลคช ๆ ยรรยง คชสารชาญณรงค์ ก็ทรงประโคมกันมา
- พลคช ๆ ทหารกล้า ล้วนเลิศสรจนา ประดับเครื่องทรงประไพ
- พลอัศวร ๆ ชานโยย ล้วนเลิศประไพ รวดเร็วแว่นไวชานาญ

- พลอัสว, ๆ เชี่ยวชาญ ผูกคืบแทนอาน แคมแก้วประพาสมบรรจง
- พลอัสวี่ ๆ ขรรยง เชี่ยวชาญฉกรรค์ ประดับบรรจงพรรณราย
- พลอัสวี่ ๆ เนิตมาย เสร็จแล้วเตร็จตราย ผงคลักกัฟุ้งตระหลบ
- พลอัสวี่ ๆ ทวนทบ วิเศษเตร็จจบ พรืบตาเด็ยหลบโยชน์น้หลาย

ฯลฯ

รูปแบบการประพันธ์

เรื่องพระวรวงศ์แต่งเป็นบทร้องกรองประเภท กาพย์ คือกาพย์ยานี กาพย์ฉมัง และกาพย์สุรางคนางค์ แต่ที่นิยมคือกาพย์สุรางคนางค์ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า “ราบ” เพราะเมื่อใช้สวดด้วยกาพย์ประเภทนี้แล้ว มีท่วงทำนองและลีลาสม่าเสมอ คือ วรรคละสี่คำจนจบบทหรือจบตอน ไม่เหมือนกับกาพย์ชนิดอื่น

มีข้อสังเกตว่า กลอนสี่ที่มโนหร่านำไปขับเป็นกำพริด หรือหนังตะลุงนำไปขับเป็นกลอนลอดโหม่ง มีลักษณะทำนองเดียวกับกาพย์สุรางคนางค์เป็นที่สออารมณ์ของผู้ดู และผู้ฟังชาวใต้จนทุกวันนี้

1.4 กำนนิยมและความเชื่อ

การศึกษาเกี่ยวกับกำนิยมในเรื่องพระวรวงศ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นย่อมสะท้อนสภาพสังคมชนบท อันเป็นสังคมปฐมฐาน และสังคมเกษตรกรรม เช่น มีความเชื่อถือเกี่ยวกับโชคลาง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ยึดมั่นในหลักกรรมทางศาสนา และขนบธรรมเนียมประเพณี โดยจำแนกออกเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ ความเชื่อทางโหราศาสตร์ และความเชื่อทางพุทธศาสนา

ตัวอย่างความเชื่อทางไสยศาสตร์

เสน่ห์ยาแฝด เป็นจุดเด่นเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องพระวรวงศ์ ยายเฒ่าสุเมณฑาเป็นตัวละครสำคัญตัวหนึ่ง ไม่แตกต่างไปจากยายเฒ่าสุเมณฑาในเรื่องสังข์ทอง หรือยายเฒ่าทศน์ประสาทในเรื่องหลวิชัยคาวิ ตัวอย่างตำราเสน่ห์ยาแฝดของยายเฒ่าสุเมณฑา

- ยายเฒ่าจึงว่า ให้เร่งจัดหา หกสิ่งจงไว บัตรแผ่นธรณี คงคามิไหล ยอดเขาไกรไทย
อีกม่านนางวัง
- ผัวกล่อมเมียนอน ดอกรักซึ่งซ่อน สามชั้นเจ็ดชั้น ครั้นหาได้แล้ว ยายเฒ่า
ประสมพลัน ลงหินฝนจันทน์ ให้แก่กาไวย
- นางจึงทำน้ำมัน ประสมกับคูลีการ จี้ผึ้งนางนงคราญ ประสมด้วยยาทั้งปวง

- ประสมด้วยมนต์ขิด อันต้องจิตติดตามตัว ขมโดยตามผิว ทั้งรักซ้อนซ้อนรักกัน
- ประสมชั้นนกเงือก ขี่ผึ้งเปี่ยกได้สามพัน บัทรชนีม่านนางวัง จอมปราสาทให้
หุงมา
- นางเอมาสีปาก ลูบหน้าผากลูบคิ้วตา หวังจะให้สองราชา คลั่งไคล้บ้าด้วยกลนาง
อาจารย์ขันธ์ ชาวชะวัก (ถึงแก่กรรม พ.ศ. 2530) ผู้เชี่ยวชาญภาษาถิ่นใต้ แห่ง
ราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายเกี่ยวกับส่วนประกอบของเสน่ห์ยาแฝดดังกล่าว พร้อมกับวิธีการ
ทำดังนี้

1. บัทรแผ่นธรณี-หนังปลาเท้า
2. กงคามี่ไหล-น้ำปัสสาวะ
3. ยอดเขาไกรไทย-ขนจมูกหรือจิ้งจุก
4. ม่านนางวัง-ขนที่ของลับ
5. ผัวกล่อมเมียนอน-ขี้โคลตรงหน้าอก
6. ดอกรักซ้อนและดอกขมโดย

หมอเสน่ห์นำส่วนประกอบทั้ง 6 อย่าง ประสมกับชั้นนกเงือก (มูลนกเงือก) แต่ในที่นี้หมายถึงเมือกในอวัยวะเพศหญิง เสร็จแล้วนำมาคกุกเกล้าให้เข้ากัน (กุกคือการ) กับขี้ผึ้งและลงหินฝนจันทร์ (แก่นจันทร์) ขณะประกอบพิธีกรรมนั้นหมอเสน่ห์จะสาธยายมนต์ขลัง (มนต์ขิด) ไปด้วย วิธีใช้ขี้ผึ้งอันเป็นเสน่ห์ยาแฝดนี้เพียงสีปาก ทาหน้าผาก หรือลูบคิ้วของผู้กระทำ เมื่อผู้ชายได้ประสมถึงกับหลงไหลทันที

นอกจากทำเสน่ห์ยาแฝดแล้ว ยังมีการสักและคาถาอาคม เครื่องราง และของขลัง แสดงว่าชาวบ้านในสมัยนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่น้อย

ตัวอย่างความเชื่อทางโหราศาสตร์

ที่เห็นเด่นชัดได้แก่เรื่องฤกษ์ยาม ตัวอย่างเศรษฐีโลกัน เดินทางไปเมืองสุสา
ใช้ยามเสารา หรือเสารอดังบรรยายไว้ว่า

- เถิงวันจะใช้ใบล่อง เศรษฐีจึงร้อง สั่งหมู่พนักงานชายขวา
เร็วแหวกกะเกณฑ์กันมา เถิงยามเสารา เราจักยาตราใช้ใบ

ถัดมาคือ เรื่องความฝันอันเป็นสิ่งบอกนิมิตดีหรือร้าย ดังตัวอย่างความฝันของ
นางวงศ์สุริยา ซึ่งฝันบุพนิมิตอันแสดงให้เห็นว่าจะมีทายาทในกาลเบื้องหน้า

- เมื่อเหตุเกิดมา นางวงศ์สุริยา นางอัครมเหสี บรรทมหลับสนิท ในยามราตรี แก้ว
กัลยาณี นางนิมิตฝัน ว่าพระจันทร์ สถิตสิงขร ราตรีอัศจรรย์ เรียบเรียงเคียงรถ

สองดวงพรายพรรณ บัดเดียวกลับผัน นารตลงมา นางฉวยดวงจันทร์ ทั้งสองดวงนั้น
กอดไว้ซ้ายขวา แสงรัศมี รุ่งเรืองโสภา ในฝันกัลยา ว่าชมเย็นใจ

การดูดวงดาวนับเป็นหลักการสำคัญของโหราศาสตร์ เพราะวิชาแขนงนี้มุ่งทำนาย
ดวงชะตาของบุคคล โดยอาศัยดวงดาวอันมีอิทธิพลต่อมนุษย์ เรื่องพระวรวงศ์นี้ปรากฏว่า
กวีได้บรรยายเกี่ยวกับดวงดาวไว้ว่าฟังดังนี้

โน้นแลดาวข้าง	แสงกระจ่างทั้งท้องฟ้า
ห้อยหัวกล้อยลงมา	โน้นดาวม้านั้นดาวโลง
ดาวหมอนโน้นดาวหมู	ดาวขุนอยู่เล่นไก่โต้ง
ดาวกาจับปากโลง	ดาวหมอนสองเกล้าคู่กัน
โน้นเล่าดาวกุมภีล	ฟ้าดหางตีดาวม้านั้น
เศรฐฐึงเงหน้าฝน	โน้นแลนั้นดาวพานร

การบรรยายชื่อดวงดาวจะปรากฏชื่อดาวนักษัตร คือ ดาวม้า ดาวหมู ดาวไก่ และ
ดาวพานร พรหมณ์สุพราหมณย ศาสตร์ ได้อธิบายเกี่ยวกับดาวสิบสองนักษัตรตอนหนึ่งว่า
“ตำราอินเดียวกับตำราไทยไม่ตรงกันคือ ตำราอินเดียวไม่มีดาวกระต่ายและไก่ หมูก็ไม่มี มีแต่
ข้าง”⁵ แต่ชื่อดาวที่กล่าวไว้ในเรื่องพระวรวงศ์มีทั้งดาวข้างและดาวหมู แสดงว่าตำราอินเดียว
มีอิทธิพลต่อชาวภาคใต้ นอกจากนั้นดวงดาวยังบอกเหตุการณ์ทางโหราศาสตร์ เช่น “ดาวกา
จับปากโลง” ตรงกับคำทำนายในบทกลอนเรื่องพระอภัยมณีว่า “แม้ดาวกามาใกล้ในมนุษย์
จะม้วยมฤตมรณาเป็นท่าโห่ง”

ตัวอย่างความเชื่อทางพุทธศาสนา

ในเรื่องพระวรวงศ์ปรากฏคำนิยมเกี่ยวกับความเชื่อทางพุทธศาสนา เช่นเกี่ยวกับ
ความเชื่อกรรมและบุญกรรม บุญเพสันนิวาส ตัวอย่างเช่น

- โอ้กรรมใดเล่า พรากลูกนกเขา ให้จากแรมไกล เรียมรอดมาแล้ว การวืออยู่ใน
พระสมุทฤษฎไฉ เป็นภักษาปลา

ฯลฯ

- ความละอายไม่มี ด้วยแก้วการวิ เกยคู่สมภาร กับหน่อโพธิสัตว์ แต่ชาติก่อนนาน
จำให้นั่งคราญ เตือดกายภายใน

ฯลฯ

นอกจากนี้ค่านิยมส่งเสริมคุณธรรม เกี่ยวกับความเชื่อในทางพุทธศาสนายังสร้างคุณธรรมให้แก่ปัจเจกชนผู้ประพฤติและปฏิบัติตามหลักธรรม ด้วยเหตุนี้ระบบค่านิยมของชาวพุทธมีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ค่านิยมส่วนบุคคล อันสืบเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าทุกคนมีกรรมเป็นของตนเอง ค่านิยมซึ่งส่งเสริมคุณธรรมในเรื่องพระวรราชคัมภีร์หลายประการ เช่น ความกตัญญูกตเวที ความเอื้อเฟื้ออารี ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความกล้าหาญ ความสัตย์ ความอดทน ความนับถือญาติผู้ใหญ่ที่มีพรหมวิหารธรรม การประมาณตน การให้อภัย และการนิยมคนดี

ตัวอย่างการแสดงความเอื้อเฟื้ออารี เช่น เมื่อนางการวิได้รับความลำบากพลัดพรากกับพระวรราช และไปอาศัยอยู่ ณ บ้านพรานป่า เมื่อถึงวันคลอดบุตรปรากฏว่านายพรานออกไปล่าสัตว์ นางจันทเมยพรานป่าก็มีแต่โทสาคติมิได้อนุเคราะห์นางการวิแม้แต่น้อย แต่เพื่อนบ้านได้แสดงความเมตตาธรรมดังนี้

– ชาวบ้านเข้าหุง บางเข้าค้าชู บางเอาไฟก่อ บางคนตักน้ำ มาถึงเทหล่อ ช่วยล้างเลือดหน่อ ทำบุตรราชา ผ่าสอนท่อนบน ฉีกแล่งแบ่งปิ่น ให้แก่โฉมฉาย ชาวบ้านเท่านั้นถือเผ่าพงศ์นาง ถ้วยโถโอชาม อาบล้างฟากตง

วรรณกรรมเรื่องพระวรราชยังสะท้อนให้เห็นค่านิยมทางโลกอีกหลายด้าน เช่น ความนิยมเงินทอง ความรักสนุกสนาน ความงามของสตรี การยกย่องผู้มีอำนาจ การไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นดีกว่าตน และการเขียนหนังสือ

ตัวอย่างความงามของสตรีอย่างหนึ่ง ผิวงามมีกลิ่น เช่น ชมสาวชาววังดังนี้

นางผ่องนึ่งแอบเพื่อน   หน้าตักกลิ่นงามดั่งจริง
นึ่งแก่นางทองมิ่ง   แกะบายศรีดีเหลือใจ

ผิวงามของหญิงสาวชาวใต้เพราะมีกลิ่นนั้น ไม่ใช่เป็นกลิ่นอันเกิดจากโรคผิวหนังแต่เป็นกลิ่นลักษณะมีดวงขาว และเป็นเงาแนบอยู่ในผิวหนัง และไม่เป็นขุย หรือไม่มีอาการคันแต่อย่างใด และขึ้นอยู่ไม่นานก็หายไป

ตกกลิ่นเป็นอาการอย่างหนึ่งแห่งความแรกเริ่มความเป็นหนุ่มสาว เรียกกันว่าแตกพาน เช่น พุดแตกพาน ฐานเต้านมเกิดโตแข็งขึ้น และมีกลิ่นตามหน้าอกเรียกว่า “กลิ่นทอง” หรือ “กลิ่นมาลา” บางคนมีรูปสัณฐานขื่นที่อก บางทีขื่นที่แก้ม คนที่เห็นเป็นสวายเป็นงามก็เอาใบพลูไปลูเข้าที่กลิ่นของเพื่อน แล้วเอามาถูเข้าที่เนื้อของตน เรียกว่า “ปลุกกลิ่น” ก็ขึ้นตามปรารถนา

1.5 ประเพณี

วรรณกรรมเรื่องพระวรราชยังสะท้อนให้เป็นประเพณีหลายอย่างเช่น ประเพณีการแต่งกาย ประเพณีทำขวัญ ประเพณีขึ้นเบญจารดน้ำ ประเพณีเกี่ยวกับเสาหลักเมือง ประเพณีการแสดง

ตัวอย่างประเพณีที่แสดงถึงความกตัญญูตเวที คือการขึ้นเบญจารคน้ำ ชาวใต้แสดงออกซึ่งคารวะธรรมดังกล่าวนี้ ด้วยการเชิญท่านอาวุโสหรือผู้ที่ถูกหกลานเคารพนับถือขึ้นนั่งแทนเบญจาหรือนั่งบนเตียง เพื่อให้ถูกหกลานได้รดน้ำอวยพร ดังกวีบรรยายไว้ว่า

“ครั้งได้ฤกษ์ดี ให้รับชนนี้ ทั้งพระบิดา ทรงราชยานทอง ไปสู่เบญจา พระสังฆราชา เทพาทั้งหลาย

ปรายน้ำทิพยมนตรี ทั้งสองจุมพล พี่น้องฤๅสาย เสด็จขึ้นน้ำเอง ทั้งสองโฉมฉาย แต่งลูกสะใภ้ ไปตักน้ำมา

เสร็จแล้วให้ทาน แก่ชื้ออาจารย์ พรหมณ์พฤตที่มา ด้วยพระหัตถ์เอง นางนุชเชษฐา เงินทองเสื้อผ้า โภชนาอาหาร

แล้วรับพระบาท ผุสสาธิราช ปั้นเกล้าจักรพาล ไปสู่เบญจา สระเกษภูบาล ครั้นแล้วให้ทาน ดุจดั่งแต่ก่อน”

แทนเบญจาที่ใช้ประกอบพิธีรดน้ำชาวใต้ หมายถึงแทนเพียงชั้นเดียว ทำเสาขึ้นสี่เสา และใช้ผ้าขาวทำเป็นเพดานส่วนความหมายโดยนัยของเบญจาหมายถึง พระพุทธเจ้า ห้าองค์ หรือแทนที่ประกอบด้วยองค์ห้า อันได้แก่ เสาสี่และยอด (หลังคา) หนึ่ง นอกจากนี้มีเครื่องประดับประดา ได้แก่ ราชวัตรนั้ตรง และหยวกกล้วยแกะเป็นรูปและลวดลายต่าง ๆ ดูสวยงาม⁶

ประเพณีที่น่าสนใจอีกอย่างหนึ่งคือ การฝังเสาหลักเมือง อันเป็นประเพณีของพรหมณ์ในเรื่องพระวรวงศ์กล่าวถึงหลักพระโคน หรือหลักเมืองผุสสา ซึ่งมีพญายักษ์ฝังไว้ในสระน้ำกรด แสดงว่าเมืองผุสสาแม้เป็นเมืองมนุษย์แต่อยู่ใต้อำนาจของพญามาร ความเชื่อเกี่ยวกับบอมมนุษย์เฝ้าเสาหลักเมืองนั้น มีตำนานเล่ากันว่าสุรตนหนึ่งชื่อกรุงพาลี ซึ่งเป็นอสูรสำคัญในความนาวตาร อันเป็นอวตารปางที่ 6 ของพระนารายณ์ ด้วยเดชาานุภาพอันเป็นที่เลื่องลือทั้งสามโลกจึงทำรูปกรุงพาลี มีหน้าที่คล้ายเทพารักษ์หลักเมืองด้วย

พญายักษ์ในเรื่องพระวรวงศ์นั้นได้ฝากจารึกอักษรไว้ที่เสาหลักเมือง หรือเสาพระโคน แสดงให้เห็นการสื่อสารในรูปแบบของการประชาสัมพันธ์ เพื่อประกาศข่าวให้คนทั่วไปได้ทราบ ทำนองเดียวกับวัตถุประสงค์การจารึกศิลาในอดีต พระวรวงศ์ถอนเสาพระโคนและพิชิตพญายักษ์ได้สำเร็จ แสดงถึงการประกาศอิสรภาพของบ้านเมืองหรือเป็นการกำจัดกิเลสมาร และนำมาชนไปสู่สันติอีกประการหนึ่ง การถอนเสาหลักเมืองปรากฏในพงสาวดารเมื่อเจ้า-อหวนส์เวียงจันทร์ขบถได้เมืองนครราชสีมา จึงให้อพยพผู้คนไปเวียงจันทร์ และได้ถอนเสาหลักเมืองเสีย แสดงถึงการเลิกตั้งเมืองนั้น การถอนเสาหลักเมืองไม่ปรากฏพบหลักฐานในที่อื่นนอกจากพงสาวดารดังกล่าว

เกี่ยวกับเสาประโคนเมืองสุสา ปัจจุบันยังปรากฏเป็นตำนาน ณ บ้านนาโคก อำเภอลำดวน จังหวัดสุราษฎร์ธานี นายธรรมทาส พานิช⁸ ยืนยันว่าเสาประโคนนี้มีจริง เมื่อราว พ.ศ. 2459 ชาวบ้านนำท่านไปชี้ให้ดูเสาประโคน ซึ่งเป็นเสาไม้ที่อยู่กลางนาแปลงหนึ่ง ชาวบ้านถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ปัจจุบันสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวไม่มีแล้ว คงเหลือแต่ชื่อของนาแปลงหนึ่ง และชื่อหมู่บ้านว่า “บ้านนาโคก”

ตัวอย่างประเพณีศิลปะการแสดงในเรื่องพระวรวงศ์ มักปรากฏเมื่อมีงานสมโภชหรืองานพิธีศิลปะการแสดงบางอย่างไปจากภาคกลาง บางอย่างเป็นของภาคใต้โดยเฉพาะ เช่น นมยานตีเก้ง และมโนห์รา ดังกล่าวว่า

– เขียนานหนึ่งเวียบ เสียฆ้องกลองเพียบ เชิดกราวเส้าโยน นายกองหัวล้าน ชักหัวล้านชน บางคร่ำแม่ต่น ตีเก้งนมยาน นายโชนโยนเชิด โฉนครโอดเชิด นายหุญให้ขาน โทนแขกหนุมาน ให้นครทยา ส่วนว่าหัวล้าน บ่จันแข่งใคร

นมยานตีเก้ง หรือนมยานตีเก้ง เป็นกีฬาขอดนิยมของชาวใต้ในอดีต คู่กับกีฬาหัวล้านชนกัน เป็นที่น่าสังเกตว่าการแข่งนมยานตีเก้งนั้น ปรากฏเฉพาะในวรรณกรรมภาคใต้ จึงสันนิษฐานว่าเป็นกีฬาเฉพาะถิ่น ตัวอย่างบทบรรยายนมยานตีเก้ง เรื่องปองครก คำกาพย์วรรณกรรมภาคใต้อีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งกวีแต่งไว้เห็นภาพพจน์อย่างชัดเจน

– ยังพวกนักเลง นมยานตีเก้ง สำน่าขัน หอแหตั้งท่า แอนอกหากัน นางอิน นางจัน แต่ล้วนตัวดี

นมยานถึงพัก อยู่บ้านโลกกก ช่างทูปช่างตี จัดกันเข้ามา มิได้ซ้ำที่ นางจัน วังรี โจงกระเบนทันใจ

ลูกร้องตามหลัง ทำว่าร้อยซัง เจ้าอย่าว่าไร ลูกชักกินพลาง ดูตามหลังไป นางจันซัดใจ เรียกสัวทันที

เหวยพ่ออ้ายจั้ง แกล้งย่นพุงปั้ง แลได้แลดี พาลูกออกไป ไว้เถิดพ่อดี สัวฟัง เมียวี่ ยกลูกออกไป

นางอินเข้ามา แอนอกตั้งท่า มิซำแว่นไว โยกย้ายกรายแขน แอนแอนมาไป ทั้งสองนั้นไซ้รู้ ซัดใจหากัน

ผละผละปะปับ นางอินช่างรับ โลกที่สำคัญ ไพร่เมืองตบมือ โห่จิ้นสนั่น จึงสัวนางจัน เห็นวังเข้าไป

ให้จัดเทพทอง คนรับคนร้อง ต่าง ๆ ภาษา โชนไทยโชนเทศ ทั้งรำมโนห์รา ให้จัดเอามา เล่นกันต่าง ๆ

การศึกษาเกี่ยวกับศิลปะการแสดงบางตอน ทำให้สันนิษฐานเกี่ยวกับสมัยที่แต่งได้ด้วย เช่น

- จัดแจกพุ่มเรียง กับแจกตานี ให้เล่นกระบี่ จั๊มมาแทงทวน

สมัยที่แต่งหนังสือชุด เรื่องนี้คงไม่เกินสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพราะกว้อ้างถึงแจกตานีและแจกพุ่มเรียง จากหลักฐานหนังสือพระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อ้างถึงกองทัพไทยยกไปตีเมืองตานี (ปัตตานี) ถึง 2 ครั้ง และไว้กวาดต้อนชาวเมือง ซึ่งเป็นมุสลิม มาตั้งบ้านเมืองเรือนในภาคกลางและภาคใต้บางจังหวัด เช่น ที่ตำบลพุ่มเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จึงเรียกแจกพุ่มเรียง หรือแจกหัวเลน

กิจกรรมการเรียนรู้ครั้งที่ 1

1. ทำไมเรื่องพระวรวงศ์มีความเกี่ยวข้องกับอำเภอคีรีรัฐนิคม และอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. จงอธิบายสาระสำคัญของเรื่องพระวรวงศ์ และมีความสอดคล้องกับบทบาทของตัวละครดีเด่นอย่างไร
3. จงอธิบายสำนวนต่อไปนี้
  - ที่นี้จักจา จักเป็นฟักทอง
  - ครึ่งนี้ท่านสนุก เหมือนเราชาวคุกได้ขึ้นปราเหมือนหมูได้กินสา เหมือนสุนัขกินอาม
4. ความเชื่อด้านใดในเรื่องพระวรวงศ์ มีความเด่นมากกว่าความเชื่ออื่นๆ จงอธิบายความเชื่อที่เด่นนั้น พอสังเขป
5. ประเพณีใดในเรื่องพระวรวงศ์ เกี่ยวข้องกับพราหมณ์ จงอธิบายประเพณีนั้น ๆ พอสังเขป

เชิงอรรถ

1. เรื่องนี้ใกล้เคียงมีความคล้ายคลึงกับสิริชาดก และนิโครธชาดก **ดู-คัมภีร์ชาดกแปล ฉบับ ส.อ.ส. เล่ม 5, 10** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์อัมศรี, 2493), หน้า 147, 253.

2. พระเทพรัตนกวี (เกตุเทียบเปรียญ), **นิราศเขาพัง** (สุราษฎร์ธานี : โรงพิมพ์เพชรมีศรี, 2483), หน้า 3.

3. การส่งนักโทษทั้งเป็นให้โผล่เพียงศีรษะ แล้วใช้วัวไถนั้น ปรากฏในวรรณกรรมชาดกหลายเรื่อง เช่น เรื่องพระนางสามาวดี บรรยายไว้ว่า “พระราชารับสั่งให้จับคนเหล่านั้นทั้งหมดไว้แล้ว ให้ขุดหลุมทั้งหลายประมาณแคะสะตือ ที่พระลานหลวง แล้วให้คนเหล่านั้นนั่งลงในหลุมเหล่านั้น เอาดินร่วนกลบให้เกลี่ยฟางไว้เบื้องบน แล้วจุดไฟเผา ในเวลาที่หนังถูกไฟไหม้แล้ว รับสั่งให้ไถด้วยเหล็กทั้งหลาย ให้ทำเป็นท่อนและหาท่อนมิได้ (หรือ) เป็นชิ้น หาชิ้นมิได้ พระราชาจึงรับสั่งให้เชือดเนื้อ แม้จากศีรษะของพระนางกันธยา ให้ยกขึ้นสู่เตาไฟอันเดือดด้วยน้ำมันให้ทอดดูจนม แล้วให้เกี่ยวกินเนื้อนั้นแล” **ดู-คณะกรรมการแผนกตำรา มหามงกุฎราชวิทยาลัย, พระธัมปัทมฐกถาแปลภาค 2** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามงกุฎราชวิทยาลัย, 2517), หน้า 85-86.

ในหนังสือวรรณกรรมภาคใต้เรื่อง “เรือนแก้วเรือนจันทร์” ได้กล่าวถึงการประหารนักโทษด้วยวิธีการดังกล่าวไว้ว่า “พาไปที่ฆ่า ขุดหลุมเพียงบ่า ให้นั่งลงพลัน สิ้นทั้งสี่คน ยัดดินขมิบขม้น ชักโคมมาพด้น ครองแอกสอดไถ คนกุมหางยาม ไถเดินพลาบ ราวเร็วจงใจ วัชรานเคยไถ คอยย่างเข้าไป ถูกทั้งสี่คน พุงขาใส่ขาด นิบหายวินาศ ในบัดเดี้ยววดล เพราะตัวได้ทำ เสน่ห์เล่ห์กล สิ้นชีวิตไปทน อยู่ในนรกนาร”

ดู-ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค. นครศรีธรรมราช, หนังสือบอกเรื่องเรือนแก้ว-เรือนจันทร์

4. พระยาธรรมโรหิต, **มหาวงศ์** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทย, 2524), หน้า 427.

5. สุพรหมณศาสตร, “การวินิจฉัยเรื่องสิบสองนักฆตร” **บันทึกของสมาคมวรรณคดี** (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2516), หน้า 61.

6. สัมภาษณ์พระราชศีลสังวร (ช่วง ป.ช.5) เจ้าคณะจังหวัดสงขลา วัดมัจฉิมาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา, 15 พฤศจิกายน 2523.

7. ฉันทิชย์ กระแสสินธุ์, **เจ้าพ่อหลักเมือง** (กรุงเทพฯ : องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, 2504), หน้า 5.

8. สัมภาษณ์ นายธรรมทาส พานิช สำนักงานคณะกรรมการ อําเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี 12 ตุลาคม 2523.

2. มองหัวเมืองภาคใต้ (นครศรีธรรมราช) จากวรรณกรรมภาคใต้

วรรณกรรมคือ กระดาษสะท้อนให้เห็นภาพสังคมอันเกิดจากประสบการณ์ของกวีสมัยนั้น ๆ ฉะนั้นแม้ว่าเนื้อหาในวรรณกรรมไม่บ่งบอกว่าเป็นประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชโดยตรง แต่การบรรยายสภาพบ้านเมือง ไม่ว่าจะเป็นเมืองไพศาลี เมืองพรรณรังสี หรือเมืองพรหมทัต ล้วนสะท้อนมาจากสภาพบ้านเมืองนครศรีธรรมราช หรือหัวเมืองใกล้เคียงในยุคนั้นทำนองเดียวกับฉากบ้านเมืองในวรรณคดีไทย พระราชนิพนธ์บทละครเรื่องอิเหนาหรือรามเกียรติ์ก็สะท้อนภาพกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ได้อย่างชัดเจนเช่นกัน ในที่นี้ผู้เขียนจะเสนอภาพเมืองนครศรีธรรมราชจากวรรณกรรมประเภทนิทาน ซึ่งมีเนื้อหาส่วนใหญ่อยู่ในช่วงสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ดังต่อไปนี้

2.1 การปกครอง

นครศรีธรรมราชสมัยต้นรัตนโกสินทร์หรือปลายสมัยอยุธยา มีลักษณะเป็นหัวเมืองเอกแต่มีพันธะต่อราชธานี อย่างหัวเมืองประเทศราช กวีชาวใต้ได้นำไปบรรยายไว้วรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น เรื่องโคบุตร ตอนพระโคบุตรทำขวัญโอรสโดยเกณฑ์หัวเมืองต่าง ๆ ไปช่วยเหลืองานราชพิธี และถวายเป็นความจงรักภักดีอย่างพร้อมเพรียงกัน

“ร้อยเอ็ดพระนคร รู้แล้วจึงจร
มาชมบุญญา ดอกไม้เงินทอง ต่างคนเอามา
สำเภาเกตรา เข้ามานองเนื่อง
ขึ้นเฝ้าเจ้าฟ้า กลาโหมนำหน้า
ช่วยเปิดทูลฉลอง ตรัสให้ประทาน
บริหารทั้งพอง เครื่องยศพานทอง ความชั่วความดี”¹

บรรดาหัวเมืองปักษ์ใต้สมัยอยุธยาขึ้นอยู่กับกรมท่า สมัยรัตนโกสินทร์เปลี่ยนไปอยู่ในความควบคุมของกรมกลาโหม ส่วนหัวเมืองภาคเหนือ และอีสานตลอดจนถึงหัวเมืองลาว ขึ้นกับมหาดไทย ต่อมาถึงสมัยการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ 5 บรรดาหัวเมืองต่าง ๆ ในสยามประเทศล้วนขึ้นกับกระทรวงมหาดไทยเพียงกระทรวงเดียว คำกาพย์ข้างต้นนี้จะเห็นว่าบรรดาหัวเมืองภาคใต้อยู่ภายใต้ความควบคุมของกรมกลาโหม

ระบบปกครองนครในเมืองสมัยนั้น แบ่งเขตการปกครองท้องถิ่นออกเป็นเมือง มีเจ้าเมืองเป็นผู้ปกครอง แขวงมีหมื่นแขวงเป็นผู้ปกครอง ตำบลมีผู้ได้รับบรรดาศักดิ์ชั้น “พัน” เป็นผู้ปกครอง และหมู่บ้านมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครอง² ดังตัวอย่างเรื่องพระรถเมรี ตอนเจ้าเมืองไพศาลีมีบัญชาไปยังที่ต่าง ๆ เพื่อเตรียมจัดราชพิธีสมโภชนางสิบสอง ดังนี้

“ให้เสมียนเขียนหมายปิดตรา เขียนตราสั่งให้นายเหมิน ครีทนายรับหมายแล้วเดิน เดินดิ่งถึงเรือนหัวเมือง ท่านทนายอ่านหมายตามเรื่อง ตกใจแจ้งเรื่องให้ห้องตรา หัวเมืองใช้ทนายไปหา ขึ้นคร่ำตีเมียเอาผ้า บางที่หางยี่ได้ตัว เมียผ้าลูกเต้าเข้าป่า พวกทนายปิดตุตตรา ข้าวปลารับเอาเป็นหลวง ได้ตัวเมียหลังจำตรวน ซุ่มซ่อนต่างออกมาหา” ³	ขุนนางกลางศาลา ออกตลาดนาคนั้น บรรดาหัวเมือง เกาะบุตรภรรยา บ้างหอบครอบครัว วิวควายไรรื่นา ไอ้เหล่าทั้งปวง
---	--

จากบทร้อยกรองข้างต้นนี้จะเห็นว่า ข้าราชการสมัยนั้นมีการใช้อำนาจกับประชาชนอย่างรุนแรง เพื่อขู่บังคับให้บรรดาผู้ชายไปช่วยงานหลวง เช่น มีการเกาะบุตรภรรยา คือ เข้าไปจับกุมลูกเมียชาวบ้านอย่างไม่มีความปราณี บางครอบครัวถึงกับหนีเข้าป่าเพื่อเอาตัวรอด ด้วยเหตุนี้เอง ปัจจุบันแม้จะเป็นสมัยประชาธิปไตยแล้ว ชาวบ้านก็ยังคงมีความเกรงกลัว “ข้าราชการ” หรือ “นาย” เสมอมา แม้ในเพลงกล่อมเด็กสาวได้ก็มีเนื้อหาทำนองนี้หลายบท เช่น

“แม่ไก่เหอ ข้าหลวงออกมาวุ่น จับสั้นสาวสาว ชันซีจับเด็ก	แม่ไก่ทางหลุ่น ชันซีจับเด็ก บาวบาวไว้ทำหาดเล็ก จับสั้นหัวเมืองนี้” ⁴
---	--

2.2 เศรษฐกิจ

วรรณกรรมภาคใต้ได้บรรยายสภาพเศรษฐกิจ โดยชี้ให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมืองสภาพเมืองท่ารวมทั้งอิทธิพลการค้าเรือกับประเทศเพื่อนบ้าน

(1) ความอุดมสมบูรณ์ของบ้านเมือง

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองชายทะเล มีทั้งที่ราบและป่าเขา จึงอุดมด้วยทรัพยากรธรรมชาติมาตั้งแต่โบราณกาล ผลิตผลทางเกษตรและการประมงอันสมบูรณ์ กวีได้นำไปบรรยายไว้ในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น เรื่องนายตัน ตอนเตรียมจัดพิธีแต่งงานระหว่างพระเอกกับนางเอก ดังนี้

“พรั่งน้ำให้นายจันทร์	กับนายชื่นชื่นไปเหนือ
ชื่อพลูสักห้าร้อย	ทั้งกล้วยอ้อยสักลำเรือ
ดีปลีลูกมะเขือ	ลำเรือใหญ่ใส่ให้เต็ม
แล้วให้นายคาร	ชื่อน้ำหวานไร่นายเหรั่ม
พะเนียงใหญ่ใส่เต็ม	คำมากน้อยค่อยคิดอ่าน
แล้วว่านายบัวศรี	พรั่งนี้เข้าสักที่หลาน
ลงไปหัวสะพาน	ชื่อเหล้ามาสีห้าถัง
นายปลุกให้ไปด้วย	ช่วยซื้อเคยสักสิบซัง
กึ่งแห่งซ้อมามั่ง	โคบทูกังเห็นซ้อมา
ไปพบเรือชานอก	ถ้าเขาบอกขายพุงปลา
เอาจงซ้อเอามา	สีห้าหม้อให้พอการ” ⁵

คำกาพย์ตอนนี้แสดงให้เห็นว่า ท้องที่นครศรีธรรมราชด้านเหนือซึ่งติดกับป่าเขานั้นเต็มไปด้วยหมาก พลู กล้วย อ้อย ดีปลี (พริกขี้หนู) และมะเขือ ส่วนบริเวณเป็นที่อยู่ของชานอกคือ ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเลมีผลผลิตจากทะเลที่ขึ้นชื่อ คือเคย (กะปิ)

พูดถึงราคาสินค้าสมัยนั้น ถ้าเปรียบกับสมัยนี้มีความแตกต่าง ๆ กันจากหน้ามือเป็นหลังมือ ตัวอย่างเรื่องพระเวสสันดร หรือมหาชาติคำกาพย์ ส่วนนวนเมืองนครศรีธรรมราชตอนชุกชกเดินทางไปขอเงินคืนจากพ่อแม่ของนางอมิตตดาระหว่างทางชุกชกคิดโครงการจะซื้อสิ่งต่อไปนี้

“ถ้าเห็นพอเป็นลาภผล	จะชื้อนาสักตำบล
ชื้อวัวตัวผู้คู่หนึ่ง	
ชื้อจอบราคาห้าสลึง	กับพริ่าเล่มหนึ่ง
ทั้งขวานกับผลไม้ไถนา	
เดือนหกแล้วตกข้าวกล้า	ทำแล้วปีหน้า
เก็บไว้ให้ขายถึงสลึง” ⁶	

(2) เมืองท่าสำคัญ

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองท่าสำคัญบนคาบสมุทรมลายูฝั่งตะวันออก พ่อค้าต่างชาติทั้งชาวเอเชียและชาวยุโรปผ่านไปมาเพื่อติดต่อค้าขาย และเข้ามาตั้งบ้านเรือนตั้งเรื่องพระรถเมรีบรรยายไว้ ดังนี้

“ไทยตั้งเรือนบ้าน จีนปลูกตึกกวาง ชื้อขายเปิดไก่อ่ พวกไทยขายข้าว
เหล่าแขกตัดไผ่ ขายแต่เนื้อควาย”⁷

ในเรื่องสุบินสำนวนเก่าพูดถึงชาวต่างชาติ เข้ามาค้าขายในกรุงสรวัดดี ดังนี้

“ขุมล้อมพร้อมหน้า สิบสองภาษา นุ่งห่มต่างกัน เหล่าเทศจีนจาม
อังกฤษกปีตัน นำสลุกำปิ่น สำเภาเข้ามา

ทอดสมอเรียงราย จัดเครื่องของถวาย ทุกปี้อตรา ด้วยบุญพระองค์
ทรงพระธรรมา แดดลมฝนฟ้า ทุกปี้อตรา”⁸

วรรณกรรมอีกเรื่องหนึ่ง คือเรื่องวันการ ซึ่งมีเนื้อหาส่วนใหญ่พูดถึงการค้าทางทะเล โดยนายสำเภานำสินค้าของพระเอก หรือของวันการไปยังเมืองต่าง ๆ เช่น เมืองไพศาลี และเมืองไกรลาส อันแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าเกี่ยวกับการค้าทางทะเลสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

(3) การเล่นเรือเกี่ยวข้องกับมลายู

ชาวมลายู เพื่อนบ้านกับชาวนครศรีธรรมราชมักนิยมเล่นเรือไปมาค้าขายกับเมืองนครฯและหัวเมืองในภาคใต้เรือสำเภาไทยในสมัยนั้นคงมีลูกเรือชาวมลายูรวมอยู่ด้วย ฉะนั้นคำไทยภาคใต้ที่ใช้เรียกชื่อลมและฝนที่มาจากทิศต่าง ๆ ส่วนใหญ่เป็นภาษามลายู ดังตัวอย่างเรื่องสัตนูหรือสุธนุคำกาพย์

“เป็นพายุลมฝน มิได้เห็นหน มัดมนเป็นควัน คลื่นท่าภูผา
หมุนมาเร็วพลัน ได้ถึงสามชั้น สนั่นสาคร

ดั่งดิ่งถึงฉา สนั่นพัดมา มิได้หยุดหย่อน แล้วเป็นพริ๊ดหลวง
ล่องเข้ามาซ้อน พัดกล้าสาคร ลมเว้าเร้ามา

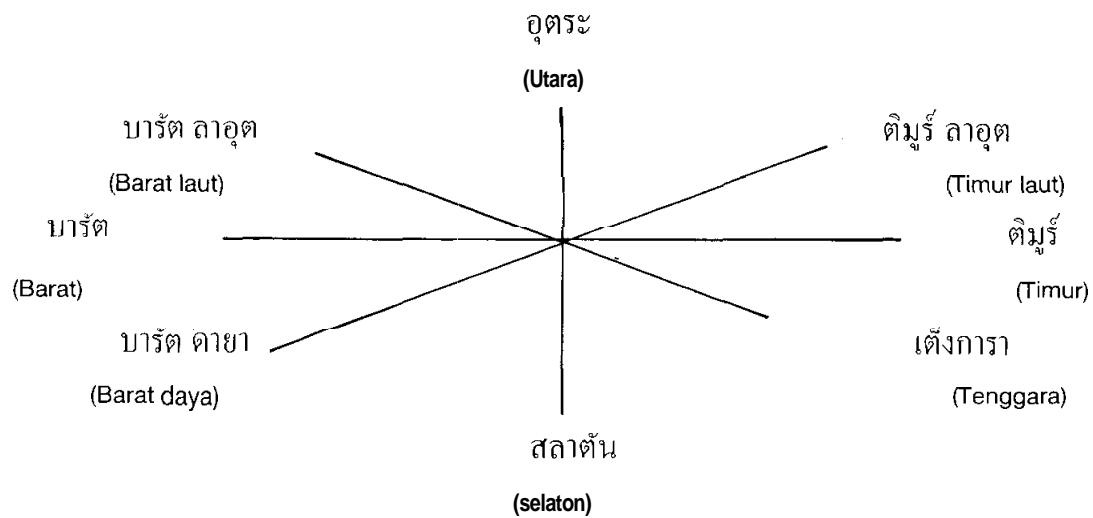
เป็นลมตะวันออก ดูเหมือนข้าวตอก ทัวในทิสา
ลมเภาแกมพัด พัดเพิ่มเติมมา แม้นมาเจรจา มิได้ยิ้นกัน”⁹

ลมพัดหลวง หรือพริ๊ดหลวง คือลมมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ ภาษามลายูเรียก **บาร์ตลาอูต** (Barat laut) และลมพัดมาจากทิศตะวันตกเรียก**ลมพริ๊ด** ตรงกับภาษามลายูเรียกทิศตะวันตกว่า **บาร์ต** (Barat) ส่วนลมเภาหรือลมตะเภา หมายถึงลมพัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือ 11-12 ความจริงคือลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือนั่นเอง ตรงกับฤดูที่เรือ

สำเนาจากเมืองจีนแผ่นดินมายังแหลมมลายูเข้าเทียบท่าเมืองนครฯ และหัวเมืองท่าภาคใต้ ชาวไทยเลยเรียกเป็นลมตะเภา หรือลมเภา

เกี่ยวกับการเรียกชื่อทิศของชาวมลายูนั้น มีรายละเอียดดังนี้¹⁰

มลายูถิ่นปัตตานีเรียกชื่อทิศเหนือว่า **ฮูตู** หรือ **เกอปลาตีโต** หรือทิศหัวนอน เรียกทิศใต้ว่า **ฮิเล** หรือ **ฮูยงกาก็** เรียกทิศตะวันออกว่า **ตะนาแอะ** และเรียกทิศตะวันตกว่า **ยะโต๊ะ**

ชื่อลมที่ชาวใต้เรียกคล้ายคลึงกับชาวมลายู มีดังนี้

ลมพัดจากทิศตะวันตก ชาวใต้เรียก**ลมพริต** ตรงกับคำมลายู

ลมพัดจากทิศตะวันตกเฉียงเหนือ ชาวใต้เรียก**ลมพัดหลวง** ชาวมลายูเรียก **บารัตลาอูต** คำว่าพัดหลวง อาจหมายถึงลมที่พัดจัดมาก

ลมพัดจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ ชาวใต้เรียก**ลมพัดยา** ชาวภาคกลางเรียก **พัทธยา** ตรงกับคำมลายูว่า **บารัต ดายา**

ลมพัดจากตะวันออกเฉียงเหนือ ชาวใต้เรียก**ลมอุตรา** หรือเรียกลมดาหระ คงยืมคำอุดรระมลายู หมายถึง ทิศเหนือ

ลมพัดจากตะวันออกเฉียงใต้ ชาวใต้เรียก**ลมสลตัน** คงยืมคำมลายู หมายถึง ทิศใต้

2.3 สังคมและวัฒนธรรม

วรรณกรรมได้สะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรมไว้หลายด้าน เช่น การศึกษา ศาสนา และความเชื่อของชาวบ้านยุคนั้น

(1) การศึกษา

นครศรีธรรมราชเป็นเมืองดักศิลาของภาคใต้ เป็นเมืองนักปราชญ์ราชกวี มีการส่งเสริมยุวชนให้นิยมศึกษาเล่าเรียน ดังตัวอย่างเรื่องพระสังข์คำกาพย์สำนวนเมืองนคร มีความแตกต่างจากพระสังข์สำนวนภาคกลาง เช่น พระสังข์ขณะเป็นกุมารมีหน้าที่เฝ้ากระท่อม และไล่ไก่กามากินข้าวที่ตากไว้ลานบ้าน พร้อมกับหุงข้าวไว้รอพระมารดา และตายายกลับจาก ป่านั้น มีพระอินทร์ปลอมเป็นนกยูงทองเสด็จนำพระสังข์ไปศึกษาเล่าเรียนกับฤาษี

“เมื่อนั้นพระฤาษี แล้วให้นับรายใน นอโมทั้งกอขอ กนกดนนั้นเล่าหนา วันเดียวได้สิบแม่ เพลายืนมาไซ้ กราบลาพระอาจารย์ มารดาเจ้าแหละนา	กล่าวแนะนำให้เขียนไป ให้ตั้งใจเป็นนักหนา เป็นแม่พ่อต่อกันมา เกยกอกามาโดยไว ปัญญาแลล้ำแดนไตร เทวาลัยชวนลูกยา กินสถานเถิดน้องอา มาแต่ป่าจะตกใจ” ¹¹
--	--

ผู้เรียนสามารถอ่านหนังสือแตกฉานแล้ว พระภิกษุผู้สอนจะนำวรรณกรรม ประโลมโลกมาให้อ่านเพื่อฝึกหัดให้มีความสนทนทางภาษาและหนังสือยิ่งขึ้น หนังสือดังกล่าว นี้มีเรื่อง สุบิน โคบุตร และพระรถเมรี ซึ่งส่งเสริมเกี่ยวกับจริยธรรมแก่ผู้เรียนอย่างยิ่ง ตัวอย่าง เรื่องสุบิน สอนให้มีการพากเพียรต่อการศึกษา

“นี่แหละคนทั้งหลาย จะสับสายกุกบุตรไป จะได้เล่าเรียนธรรม อย่างองค์หน่อพุทธา อุตสาห์ตั้งความเพียร เล่าเรียนหนังสือใหญ่	ฟังจะไว้สั่งสอนใจ กรั้นเติบโตใหญ่ไว้ไว้ควา โปรดพ่อแม่ญาติกา พระสุบินผู้เลิศไกร เรียนจบสิ้นทั้งขอมไทย รู้อรธแปลจบบริบูรณ์” ¹²
---	--

(2) ศาสนาและความเชื่อ

นครศรีธรรมราช เป็นศูนย์กลางแห่งพุทธศาสนามาตั้งแต่โบราณกาล แม้แต่กษัตริย์สุโขทัยได้อาราธนาพระสงฆ์และเชื่อนักปราชญ์ราชบัณฑิตจากนครศรีธรรมราชไปเผยแพร่พุทธศาสนา ลัทธิลังกาวงศ์ ดังปรากฏในศิลาจารึกสุโขทัย หลักที่ 1 ด้านที่ 3 บรรทัดที่ 29-30 ว่า “มหาเถรสังฆราชปราชญ์เรียนจบปิฎกไตร หลวกกว่าปุครูในเมืองนี้ทุกคนลูกแต่เมืองนครศรีธรรมราชมา.....”

วรรณกรรมชาดกสะท้อนให้เห็นความเชื่อทางพุทธศาสนา ได้แก่ความเชื่อเรื่องนิพพานครรลองที่จะนำไปสู่ที่มีค่าสูงสุดในสังคมพุทธศาสนา คือมรรคแปด ซึ่งเป็นที่รวมของหลักธรรมทั้ง 84,000 พระธรรมขันธ์ ค่านิยมพุทธศาสนาจึงเน้นความสำคัญทางจิต เป็นวัฒนธรรมทางจิตใจ วรรณกรรมประโลมโลกแทบทุกเรื่องแสดงให้เห็นถึงความเชื่อของกรรมและบุญกรรมเป็นประการสำคัญ ดังตัวอย่างเรื่องพระเวสสันดรสำนวนเมืองนครศรีธรรมราช

“จำเป็นจะไป	เป็นข้าไทเฒ่าชรา
แทนคุณปีตุมารดา	ให้สองรายอยู่สำราญ
ตรีแล้วจึงวาที	ว่าชนนีอย่าว่านวาย
ตัวลูกจะไปใช้	เป็นทาสของตาชี่
ตามกรรมลูกทำไว้	แต่อย่าให้เขาทุบตี
บิดากับชนนี	ให้อยู่ดีที่เกหา” ¹³

ศาสนาพราหมณ์ ก็มีความเจริญรุ่งเรืองในเมืองนครศรีธรรมราชมาตั้งแต่อดีตสมัยปัจจุบันยังมีหลักฐานที่สำคัญเช่น โบสถ์พราหมณ์และเทวรูปต่าง ๆ ในวรรณกรรมประเภทนิทานพูดถึงศาสนาพราหมณ์ไว้หลายเรื่อง เช่นเรื่องสุบิน กล่าวถึงการแต่งกายของพราหมณ์สมัยนั้น

ชีพราหมณ์พฤตมา ศรียะโพกผ้า หูใส่กั้งกือ ถือสังตัดบาป
ลูกประจำคำถือ เป็นที่หำหรือ สุขทุกข์แผ่นดิน”

คำว่ากั้งกือหมายถึงตุ้มหู โดยเฉพาะพราหมณ์เมืองนครนิยมีใส่ตุ้มหูทั้งนั้น และบทร้อยกรอง 2 วรรคสุดท้าย บ่งบอกไว้อย่างชัดเจนว่า พราหมณาจารย์เป็นผู้ให้คำปรึกษาแก่ผู้ปกครองเมืองสมัยนั้นด้วย

วรรณกรรมประเภทนิทาน ยังแสดงออกถึงความเชื่อของชาวบ้านเกี่ยวกับไสยศาสตร์และโหราศาสตร์ ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์นั้น กวีจะบรรยายถึงการทำเสน่ห์ ยาแฝด เช่น เรื่องวรวงศ์ หอยสังข์ โคบุตร เป็นต้น ตัวอย่างเรื่องโคบุตร ตอนเถรกระอามทำเสน่ห์ให้โคบุตรหลงรักนางอำพัน

“ว่าพลางอย่างเขาห้อง
 ครั้นแล้วเฝ้ากับนาง
 แล้วเอาน้ำมันพราย
 เอากระดามาลงยันต์
 หัวใจปัดมั่ง
 พระสี่เสารัอันเรื่องฤทธิ์
 “แล้วลงหัวใจชาย
 ยืนให้สาวใช้พลัน
 ใสไว้ที่ได้บาตร
 น้ำมันอันนี้หนา
 เคยเชื่อมาหลายที
 ทูนแก่แม่दनกลม

หยิบฝ้าครองเปิดหน้าต่าง
 จุดเทียนชัยจันใจพลัน
 มาละลายน้ำมันจันทน์
 พระมหาสุราฤทธิ์
 ประทับหลังดั่งใจจิต
 มหาละลายเจ้าด้วยกัน
 อันหนึ่งไว้นอกน้ำมัน
 ยันต์อันนั้นนะสีกา
 อย่าประมาทของขรวีตา
 ให้เจ้าทาที่ไรผม
 ในวันนี้จะได้ชม
 ครั้นพลบค่ำจะทำการ”¹⁴

2.4 ประเพณี

ประเพณีของชาวนครฯ และชาวใต้โดยทั่วไปที่ปรากฏในวรรณกรรมประเภทนิทาน ส่วนใหญ่แสดงถึงความเชื่อและค่านิยมของสังคมสมัยนั้น ดังตัวอย่างประเพณีต่อไปนี้

(1) ประเพณีทำขวัญ

ชาวใต้มีพิธีกรรมเกี่ยวกับการทำขวัญมนุษย์ และพืชสัตว์เลี้ยง เช่นเดียวกับภาคอื่น ๆ ตัวอย่างการทำขวัญนางสิบสอง ในเรื่องพระรถเมรี กวีได้บรรยายเกี่ยวกับการประดิษฐ์ดอกไม้ และบายศรีด้วยฝีมือสนมกำนัล ดังนี้

“ในวังพวกช่างบายศรี	ใบตองตานี
ฉีกพับเข้าเป็นกลีบบัว	
ช่างแกะนางแหมะตาถั่ว	นางบางนางบัว
บายศรีทั้งดีทั้งไว	
พวกหนึ่งแกะรูปสัตว์ไชรี	รูปเนียนกไก่
น้อยใหญ่รูปช่างวางทราย	
งามแฉ่รูปกระแตกกระต่าย	รูปโครูปควาย
ตั้งรายริมรอบขอบไป	
แซมดอกบุปผามาลัย	บนยอดสอดใส่
รูปพระพรหมานาคู”	

การทำขวัญมีทั้งพิธีพราหมณ์ ดังนี้

“พระนั่งแล้วตั้งนมโม่	อติปิโส
พาหุงสัพพาลาผัน	
พระวันตุเตเทขัน	น้ำรดหมดกัน
รงเทียนเวียนหันไปมา	
พราหมณ์ร้องเชษฐขวัณท์ถยา	มาเถิดขวัณท์ถยา
อย่าไปอยู่ในอุโมงค์	
ขวัณท์ถยาไปไกลองค์	ขวัณท์ถยาละหลง
เล่นวริงโลดไล่ปลายฟ้า ¹⁵	

(2) ประเพณีเกี่ยวกับศิลปการแสดง

เมื่อมีงานราชพิธีหรืองานสนุกสนานย่อมมีมหรสพและกีฬาชาวบ้าน ปรากฏในวรรณกรรมประเภทนิทานทุกเรื่อง เช่น เรื่องมโนหรานิบาด กล่าวถึงโจนชวา หรือโตแปง วัวชน นมยานตีแก๊งและหัวล้านชนกัน และอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่น

โจนชวาหน้าแขก ละม่อมปลอมแปลง เล่นเรื่องอิเหนา
ตามนางบุษบา ปะตาปาอยู่เขา สรป่าหญฺเอนา ในไพรพนา
โจนใหญ่ร้ายเวียน เล่นเรื่องรามเกียรติ์ เรื่องสามนุกขา
ฤทธาวราวุธ ลุยสมุทรออกมา ชี้น้ำสีดา พระรามตัดนมนาง
มวยดีตีพ่นัน คุโศกระบือขัน วิงไล่ศุนย์กลาง ม้าล่อแพนข้าง
วางไล่ตามทาง ผิดคราญเล่นพลาจ อำนางใจบาว
หกตุงไต่ลวด รำแพนประกวด สามต่อไม้ยาว ยามถีบชิงช้า
ลังกาหกหัว จินห่อหนดยาว รำแพนปีไ้¹⁶
นมยานตีแก๊ง ไหญ่ย่างตั้งเหม้ง เขียนลายมโน ออกไปตั้งท่า
ราเร่ไล่ไก่ เหวียงคอ แกงไหล่ ให้นมฟัดกับ
ไปกบับผลับผละ จังหมั่นนั่งแยะ ล้มลุกขึ้นพลัน แล้วเข้าประพรม
ให้นมระกัน รำล่อฟอนพิน หันมาหันไป
ยังเหล่าหัวล้าน แต่งตัวหัวจ้าน หัวล้านลักไก่ ขันมาออกเปรียบ
หัวล้านผาลไถ ทั้งสูงทั้งใหญ่ รุ่มร่ามหนดเครา¹⁷

ปะตาปา = บำเพ็ญตบะ, ปาหญฺเอนา = โจรป็นหยี

โคกระบือขัน = วัวและควายร้องด้วยความคึกคะนองเพื่อต่อสู้กัน

นอกจากนี้ยังมีประเพณีต่าง ๆ เช่น ประเพณีขึ้นเบญจารคน้ำ เพื่อแสดงความสำนึกในความกตัญญูต่อปูชนียบุคคล ดูรายละเอียดจากเรื่องพระวรวงศ์

กิจกรรมการเรียนรู้ครั้งที่ 2

1. จงอธิบายข้อความที่ขีดเส้นใต้
  - (1) จีนเฟ้าเจ้าฟ้า กลาโหมนำหน้า ช่วยเปิดทุนทดลอง ตรีสีให้ประทาน
บริหารทั้งผอง เครื่องยศพานทอง ความชั่วความดี
  - (2) หัวเมืองใช้ทนายไปหา เกษะบุตรภรรยา ขึ้นคร่ำตีเมียเอาหัว
2. อะไรคือปัจจัยสำคัญทำให้เศรษฐกิจภาคใต้มีความอุดมสมบูรณ์ อ้างหลักฐาน
จากวรรณกรรม
3. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ที่ผู้กล่าวววรรณกรรมสะท้อนภาพสังคมและวัฒนธรรม
อย่างชัดเจน เช่น ความเชื่อ และประเพณี จงอภิปราย

เชิงอรรถ

1. **โคบุตรคำกาพย์ ฉบับปริวรรตด้วยอักษรปัจจุบัน** ตัวเขียนดินสอ วค.นครศรีธรรมราช
2. กระทบ ท่องธรรมชาติและคณะ, การปกครองและการเมืองไทย (กรุงเทพฯ :ไทยวัฒนาพานิช, 2521), หน้า 20.
3. นายเรือง นาน, **พระรถเมรี** (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค.นครศรีธรรมราช, 2522), หน้า 204.
4. เรื่องเดียวกัน, หน้า 27.
5. **นายตัน วันการ โสพนิมิต** (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค.นครศรีธรรมราช, 2521), หน้า 56.
6. **มหาชาดกคำกาพย์ ฉบับสมุดข่อย** ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค. นครศรีธรรมราช.
7. เรื่องเดิม, หน้า 5.
8. **สุบินสำนวนเก่า** (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค.นครศรีธรรมราช, 2520), หน้า 24.
9. **สัตนุกำกาพย์ ฉบับปริวรรตด้วยอักษรปัจจุบัน** หอสมุด วค.นครศรีธรรมราช.
10. Sulaiman Nasri, **Kamus Utama** (Kualalampur : Pustaka Zaman San Bha), 1981, p. 795.
11. **หอยสังข์คำกาพย์ ฉบับสมุดข่อย** วค.นครศรีธรรมราช
12. เรื่องเดิม, หน้า 115.
13. เรื่องเดิม (มหาชาดกคำกาพย์).
14. เรื่องเดิม (โคบุตร).
15. เรื่องเดิม (พระวรวงศ์).
16. เรื่องเดิม (พระวรวงศ์).
17. **มโนหรานิบาต** (สงขลา : วค.สงขลา, 2513), หน้า 298.

3. มุขตลกในวรรณกรรมภาคใต้

วรรณกรรมภาคใต้โดยเฉพาะประเภทนิทาน กวีมักแทรกอารมณ์ขันไว้เสมอ มุขตลกต่าง ๆ กวีนำมาจากพฤติกรรมของชาวบ้านในท้องถิ่น ทำนองเดียวกับนายหนังตะลุง นำบุคลิกชวนขันจากชาวบ้านบางคนมาเป็นคาราตลกประจำคณะ

3.1 ประเภทมุขตลก

แนวตลกในวรรณกรรมมีส่วนคล้ายคลึงกับวาทนิพนธ์ไทยโดยทั่วไป เช่น ตลกหัวล้าน ตลกลูกเขยแม่ยาย ตลกตาเถรยายซี ตลกคนจีน และตลกบริโภคนิยม ล้วนบ่งบอกนิสัยใจดีเอ็น ชอบสนุก อย่างหนึ่งของชาวบ้าน ปัจจุบันแม้ว่าสภาพสังคมจะสับสนวุ่นวายด้วยปัญหาต่าง ๆ แต่อารมณ์ขันของชาวบ้านยังพอให้เห็นอยู่เสมอ

มุขตลกในวรรณกรรมลายลักษณ์ประเภทนิทาน แม้กระทั่งวรรณกรรมประเภทตำรายา และวรรณกรรมคำสอนที่ให้อารมณ์ขัน มีดังตัวอย่างต่อไปนี้

(1) ตลกปฏิภาณ

ตลกประเภทนี้ควรยกย่อง “นายตัน” พระเอกตาบอด แต่มีปัญญาหลักแหลม สามารถแก้ตัวตันทุรังจนชนะทุกครั้งไป จึงได้ชื่อว่านายตัน พระเอกตาบอดผู้นี้จะไปแห่งใด มักมีเด็กน้อยชื่อว่า อ้ายเหล็กหมาดคอยช่วยเหลือ ผู้แต่งมักให้นายตันแสดงพฤติกรรมขำขันเสมอ อย่างตอนพิชิตแต่งงาน

ตาบอดอยากได้เมีย

ปรกติถ้าไม่สังเกตให้ดีจะไม่ทราบที่นายตันตาบอด เพราะเป็นประเภทตาบอดตาใสมาแต่กำเนิด ถึงแม้มีปมด้อยแต่พูดแก้ตัวเก่งมาก แถมไม่เกรงกลัวใครอีกด้วย นายตันคิดวางแผนจะมีคู่กับนางสาวรังไรหรือไรทองโดยผู้ใหญ่ไปสว่ขอตามประเพณี

“คชฤกษ์ของข้า ครึ่งได้เจรจา ไม่กลับมาเปล่า

ข้าคิดรำคาญ แต่หลานของเรา เมื่อล่อลวงเขา ย่อมแมวไปขาย

ไชยชาญนายตัน ครึ่งได้ฟังพลัน นั่งยิ้มสบาย

อันตัวของข้า อย่าทุกข์เลยยาย มิให้ได้อาย ยายอย่าทุกข์ใจ

แม่นตามัดมัว ครึ่งรู้แก้ตัว ใครดียิ่งใคร

ไม่พูดขยอตัว ถ้าชั่วแล้วไซ้ไร ปานนี้เป็นโฉน ใครจักนับถือ”

เจ้าบ่าวเดินชนต้นกล้วย

ครั้นถึงวันพิชิตแต่งงาน ขบวนขันหมากเจ้าบ่าวแห่แหนตรงไปที่บ้านเจ้าสาว เมื่อถึงที่หมายแล้ว บรรดาญาติมิตรนายตันก็ตรงไปที่หน้าบ้านนางสาวรังไร แต่พระเอกของเรา กลับเดินเลยไปหลังบ้าน แล้วไปชนต้นกล้วยพร้อมกับแก้ตัวได้สวย

“ฝูงคนทั้งหลาย ทั้งหญิงทั้งชาย ร้องทักว้าย่วน
ผิดแล้วเจ้าบ่าว เดินเข้าใต้ถุน เร่เที่ยวตบคน ใต้ถุนนอกชาน
เพื่อนแก้ทันที รอดตงตรงนี้ เหมือนจะหักงาน
คนนั่งมากมาย ใครจะค้าตรา นแต่ไม้มั่งตรา มันแข็งเหลือใจ”
ตรา = ตรัน หมายถึงคำ, ยัน, ไม้มั่งตรา = พันธุ์ไม้เนื้อแข็งชนิดหนึ่ง
เมื่อเดินเลยใต้ถุนแล้วแทนที่จะย่างเท้าขึ้นบนเรือน นายตันกลับไปนั่งเก้ ๆ
กึ่ง ๆ ที่นอกชาน พอได้ยินเขาเรียกเลยพูดแก้ตัวได้อีกเปลาะ
“ผู้เฒ่าเจ้าเรือน เขาจึงร้องเตือน ขึ้นมานี่หลาน
เห็นผิดวิสัย โยนขอกชาน เพื่อนบอกว่าฉาน ตีนติดขี้ไก่
ขอน้ำสั๊กหน่อย ล้างให้เรียบร้อย จึงค่อยคลาไคล
นำดมทำเซ็ด เสร็จแล้วด้วยไว แล้วจึงขึ้นไป ยกไหว้ชายชวา”

เจ้าบ่าวเดินเข้าห้องครัว

เมื่อพระเอกเดินขึ้นบนบ้านเจ้าสาวแล้ว แทนที่จะตรงไปทำพิธีในห้องรับแขก
ซึ่งมีผู้ใหญ่และแขกเหรื่อนั่งเรียงรายกันพร้อมหน้า ปรากฏว่าเจ้าบ่าวเดินเข้าห้องครัว พอได้
ยินเขาถามเลยพูดตบตุงกลบเกลื่อนได้อย่างแนบเนียน

“เสร็จแล้วด้วยพลัน จึงพานายตัน เข้าห้องตราตรู
ที่ครัวไฟนาง คนนั่งฉาวฉู นายตันมีรู นั่งลงด้วยไว
ฝ่ายข้างนางคิด เป็นคนสนิท กันมาแต่ไทร
นั่งทำกับข้าว จึงกล่าวปราศรัย นั่งลงทำไต่ ครัวไฟนี้หนา
แก้ตัวทันที บอกความแก้พี่ สักหน่อยหนึ่งหร
ว่าลุงขุนอิน หม่อมนิลจินดา สองคนนั้นหนา ปากเป็นตาลทรง
อย่าทำให้เผ็ด ใส่พริกหลายเม็ด น้ำตาโถมคาง
เขาเป็นผู้ใหญ่ เอาใจเขาบ้าง ว่าพลันผ่นย่าง วางเข้าห้องใน”

ฉาวฉู = ฉาวโฉ่, แต่ไทร = นานมาแล้ว, โถมคาง = ไหลย้อยถึงคาง

เรื่องนายตันที่นำมาเป็นตัวอย่างนี้ เป็นเพียงพฤติกรรมในวันพิธีแต่งงานเท่านั้น
ตอนอยู่กินกันเป็นสามีภรรยาที่ยังขบขัน คือนางร้องไรไม่ทราบว่ามีตาบอด เลยมีปัญหาที่
นายตันต้องใช้ปฏิภาณเรียกเสียงฮาจากผู้อ่าน ผู้ฟังได้ทุกระยะ¹

(2) ตลกบริโภคน

คนไทยถือว่าการกินเป็นเรื่องใหญ่เรื่องหนึ่ง ฉะนั้นมุขตลกเกี่ยวกับเรื่องนี้ก็

มีตามมา ดังตัวอย่างเรื่องวันการ เช่น ตอนตายไม่เคยลืมของดีหรือของเนรมิต เมื่อได้ที
แล้วจึงกินเอา ๆ และมีข้อสังเกตว่าถ้ามีตลกเรื่องกินแล้ว ก็จะมีตลกท้องเสียตามมาด้วย

“ของอันหาหมดไป	แต่ขายยถ่อหาขนม
ขัดสมาธิพุ่งตั้งกลม	เปิดฝาเชอหีบฝอยทอง
ใส่ปากย่ำกลืนคลก	ได้แรงอกราวเขาตอง
บอกลูกว่าฝอยทอง	แล้วชิมลองสิ้นสองอ่าง
ลอดช่องสองโดยอด	ชดด้งวอดฟัดโถผาง
เออนี้หนมขี้กวาง	ยกโถชดตดขี้ฉา” ²

เชอ = กะเชอ, ได้แรงอก = ถูกใจ, อร่อย

(3) ตลกเกี่ยวกับอวัยวะเพศ

ตลกประเภทนี้เป็นตลกสัปดนที่ชาวบ้านแสดงออกเชิงศิลปะไม่ถึงขั้นลามก
อนาจาร ตัวอย่างเรื่องพระวรวงศ์ ตอนนางกำนัลสาวใช้แกะบายศรี

“ทองเสนเจ้าช่างปัก	นางทองรักเจ้าช่างควั่น
แกะได้คนละอัน	ปิดฝาไว้มิให้แล
พี่เกิดผู้เจ้าการ	โง้งโง้งกลานหอบหอบแห
แกะจึงเปิดขึ้นแล	เห็นตุ๊กแกกับตุ๊กตุ๋
ชาววังหมู่สาว ๆ	หัวฉาว ๆ ชวนกันดู
ตุ๊กแกกับตุ๊กตุ๋	มีแต่หัวตัวท่อนเดียว” ³

ตำรายาสมุนไพรหรือตำรายาแผนโบราณของภาคใต้มีหลายสำนวนที่แสดงอารมณ์
ขันเกี่ยวกับอวัยวะเพศ เช่น

“ยาตาหมื่นศรีเฒ่าเจ้าตำรับ	วิเศษสรรพแก้หนก นกชะงัก
แก้ผู้หนุ่มจนผู้เฒ่าเสพสาวนัก	พอแก้ถักนกงอเหมือนหน่อเรียน
ถึงหับผลกไม่ยกยอมถกคอก	ตัวหึ่งอหึ่งอแต่ใจหรัยยังพาเหียร
นอนเกยสาวก็ไม่สมอารมณ์เพียร	จิตยิ่งเวียนสงสารสังขารตัว
คิดคิดเห็นว่าเพื่อนเหมือนงูใบ้	แอบขอนไม้ไม่ย้ายยกยอมถกหัว
ถึงเห็นกบวิ่งมาข้างตัว	ตากเบ็ดหัวกับหญ้ายันไม้ผันแล
วันหนึ่งเทวดาในป่าลึก	ได้ตริตริกเห็นดูตาที่พาแห
จึงเข้าฝืนบอกตัวยารักษาแก	กินแล้วแก้หัวนกอ้อยยอข่าน้อยใจ
สมุลป่าเหล่านี้ดีจริงแท้ล	ลองกินแลตำศรีเหอสักโถใหญ่
เพียงเจ็ดวันแลศรีเฒ่าอย่าฉาวใคร	ทำเสกไปให้งามตามวิธี

“ตรีสิงเหสัหมพุทเช” เซไปมา ก่อนเสกว่านโมสามกราบสามที่
ทิมให้ลายน้ำผึ้งถึงจะดี กินแล้วชู้ดั่งจะไม่ละเลย”⁴

(หนก = สิ่งที่ยื่นยาวออกเป็นกนก, นก = สิ่งที่เปรียบกับของลับผู้ชาย, แก้อัก = แก่หง่อม,
หน่อเรียน = หน่อทุเรียน, ฉับผลก = จับสะบัดไปมา, เอามือกำรัดจั่นลง, ถก = ถลก,
ห้วงห้วง = หดเหี่ยว, เงื่องหงอย, หรั = ร่า, ฮีดสู, แเบ็ดหัว = ศีรษะ, เห็นดู = เอ็นดู,
แห = ไม้รื้อ, กินแลต่า = ลองกินซี, ฉาว = อ้อฉาว, ถาย = ละลาย, ถุ้ง = กระทุ้ง)

ตกลงเกี่ยวกับอวัยวะเพศ เป็นคำพวนที่ขึ้นชื่อลือชาของภาคใต้ คือเรื่องสรรพ
ลีหวน เล่ากันว่าผู้แต่งเป็นชาวนครศรีธรรมราช เมื่อแต่งเรื่องนี้เสร็จแล้ว ถึงกับรากเลือดหรือ
อาเจียนเป็นโลหิตถึงแก่ความตาย ยกตัวอย่างตอนเริ่มต้นเรื่อง ดังนี้

“นครยังมีเท่าผีแทน กว้างยาวแสนหนึ่งกับสับยศฐา
เมืองห้างกวีวิหับระยับตา พันหญ้าปฐากเป็นฉากบัง”⁵

(4) ตลกเมาสุรา

ลักษณะคนเมาสุราแสดงกิริยาอาการออกมาอย่างลึ้มตัว บางคนดูเป็นตัวตลก
ดังเรื่องพระรถเมรี ตอนยักษ์เมาสุรา

“ยักษามาสิ้น แจกปิ่นกั้นกิน จอกรินสุรา
มิกเหล้าคนขัน ตัวสั้นจั้นมา นั่งกระหยับหลับตา พุดจาโกงเงง
ซุกเซาเมามาย พอขื่นขื่นได้ นาดกรายโงงเงง
บ้างนอนเกลือกกลิ้ง ตุงตุงโตงเตง ขับรำทำเพลง โทงเทงเหงอไหล
กินเหวยกินวา กินให้รสชาติ กินอย่าเกรงใจ
กินให้พุงแตก ซื่อแลกของใคร แต่ก่อนแต่ไทร ใครได้รับประทาน
กินแกลั้มกินเหล้า ข้าวเหนียวข้าวจ้าว กินเข้าเกินการ
ไอ้จำพวกคั้น ลอกกั้นลอกวาน บ้างโง้งโง้งกลาน ข้าวสารจมหทราย
สาวชาวครวไฟ แกวกช่องมองไป ดิใจแทบตาย
หัวห้องเป็นคลื่น บ้างกลืนน้ำลาย บ้างที่รู้อย เป็นไม่แลมา”⁶

(มิก = ดื่ม, ราสา = มากมาย, คั้น = ดุ, ซุกชน, วาน = ทวาร, กั้น)

(5) ตลกหัวล้าน

วรรณกรรม เรื่องมโนหรานิบาต ได้แจกแจงเกี่ยวกับหัวล้านได้อย่างละเอียด
และเกี่ยวกันกับการแข่งกีฬาของผู้ชายสมัยนั้น คือ หัวล้านชนกัน

“ยังเล่าหัวล้าน แต่งตัวหัวจ๋าน หัวล้านลักไก่
 ชักออกมาเปรียบ หัวล้านผานไถ ทั้งสูงทั้งใหญ่ รุ่มร่ามหนดเครา
 หัวล้านเตียวหม้อ ชักออกมาล้อ หัวล้านลานเหา
 ก็งานดินฟุ้ง พยุงเอวเนา ทอดนชนเอา ทำवादอดตัว
 หัวล้านยังอีก แร้งกระพือปีก หัวล้านเจ้าสัว
 หัวล้านทั้งหมู่ ดูเห็นเกรงกลัว จัดได้อายหัว หัวล้านหอมเหมย
 เขาชักออกมา เห็นกันผันหน้า หัวร่อกระแอม
 จะสู้มีสู้ ท่วงทีกลแกม เห็นเงงอกแพลม เลลาดกราดกระบาน
 ล้านตรอกหมาหลง สู้หัวล้านดง ช้างข้ามเหาคลาน
 เขียนหน้าตาตัว เขียนหัวสคราญ ให้สู้กับล้าน สะทกอกชน
 ปากหนดคางเครา เปรียบกันคู่เจ้า เคยหัดให้ชน
 หัวล้านใส่หมวก พวกเพี้ยนหลายคน อาจอกรุกรน ชนหมอตอดควาญ
 นุ่งผ้าตาโงง เป็นครีบจิบโจง รัตคชแพพรธณ
 ล้านเล็กล้านน้อย พลอยต้องติดบาน เก็บเอาเป็นควาญ หัวล้านพลอยตาย”⁷

(เตียวหม้อ = เสวียนหม้อ, ทอ = ชน, ขวิด, แทง)

เรื่องสุบินกุมาร กล่าวถึงหัวล้านชนกันอย่างเห็นภาพพจน์ เช่น
 “จับคู่หัวล้าน ตละคนมีควาญ จุงเอวออกมา
 ให้กลานกลางทราย เหมือนควายลุยนา บ่ายบายตั้งท่า ยักคอล่อกัน
 ผลักเข้าดั่งเปรียง ปากร้องว่าเพียง บิดตาขบฟัน
 เอาหัวเข้าชน ต่างคนต่างตรัน คนคูโห่สนั่น ตบมือสำราญ”⁸

(บ่ายบาย = เบียงบาย, ยักคอ = พักหน้า, พยักคอ, ตรัน = ค้ำ, ยัน)

(6) ตลกนมยาน

กีฬาผู้หญิงที่คู่กับหัวล้านชนกัน ก็คือการแข่งขันนมยานตีเก้ง หรือนมยานตีเก้ง
 ต่างฝ่ายต่างใช้อาวุธของตนชดกันอย่างถึงใจเพื่อรู้แพ้รู้ชนะ นับเป็นมุขตลกอย่างหนึ่ง ตัวอย่าง
 จากเรื่องสุบินกุมาร

“จัดหญิงมีเนื้อ ที่ล่าฟุ่มพัว เต้านมยานยาน
 นุ่งผ้าโจงเบน ให้ออกเล่นงาน แต่เหล่านมยาน ระโยงโตงเตง
 เต้นตามกันเล่น โลดโลดเต้นเต้น ตบมือทำเพลง
 ส่วนนมพราบพราบ คนโห่เกรงเกรง เชื่อว่าตีเก้ง อย่างนี้แหละหนา”⁹

(โจงเบน = โจงกระเบน, นมพราบพราบ = ลักษณะนมยานที่ฟัดกับหน้าอกขึ้นลง)

(7) ตลกจีน

ชาวจีนสมัยนั้นเดินทางจากถิ่นเดิมโดยเรือสำเภา มาจับนบและตั้งบ้านเรือน ณ บริเวณเมืองท่าภาคใต้ เนื่องจากความแตกต่างทางวัฒนธรรม ทำให้พฤติกรรมของชาวจีน บางอย่าง ชาวไทยดูแล้วเป็นเรื่องขบขัน เช่น ตัวอย่างจากเรื่องวันการ¹⁰

“จีนแต่่ากินข้าวเปียก	ยีนเพื่อนเรียกเล่นคาบชาม
นางเมียผูกเล่นตาม	ทูนถูงเบี่ยว่าเงินเหรียญ
คนหนึ่งหัวเกตรา	เล่นเที้ยวหน้าราวฉีกเรียน
เอาหัวตะโพกเหียน	มือกุมพรกใบปละหน่วย

(ข้าวเปียก = ข้าวต้ม, หัวเกตรา = หัวคุดทราดที่เท่า, ราวฉีกเรียน = หมายถึงทำหน้าที่เครียด เต็มไปด้วยปัญหา เพราะชาวจีนไม่ถนัดปอกทุเรียน)

“จีนแก่กินกล้วยไล	ฤทธิ์ตักใจจนก้างกล้วย
เรียกเมียช่วยเหวยช่วย	กรุบหน่วยกล้วยร้องไ้อียา
กล้วยหลุดออกมาเสี่ย	ร้องดำเมียตัวหน้าหมา
ลิหมุ่งฟูไม่ช่วยหวา	หักขาเมียจ้จิมเบน”

(หน่วย = ผล, ลูก, เบน = ฝ้างูกระเบน)

(8) ตลกลูกเขยแม่ยาย

ลูกเขยกับแม่ยายมักไม่มีปัญหาอย่างแม่ฝักกับลูกสะใภ้ แต่ลูกเขยกับแม่ยาย ในวรรณกรรมภาคใต้มีเรื่องตลกให้เห็นเสมอ ดังตัวอย่างเรื่องพระรถเมรี

“ลูกเขยเล่นป็นป่าน	ปะแม่ยายนี้กว่าเมีย
กรรโชกเอาเงินเบี่ย	ไม่ใช่เมียข้าขอโทษ
ผิดแล้วข้าขอขมา	แม้จะคำข้าไม่โกรธ
ผิดพลั้งครั้งหนึ่งไสต	แม่อย่าโกรธแก่ดีฉาน” ¹¹

(ไสต = เป็นแนว)

“ฝัววังทิ้งลูกเมีย	หลงกันเสี่ยเมียแทบตาย
ลูกเขยพลักแม่ยาย	ลัมยักหงายไล่ไม่ทัน

(ยักหงาย = ผงะหงาย)

(9) ตลกคนแก่

คนแก่มักขี้หลังขี้ลิ้ม งก ๆ เงิน ๆ ทำให้เกิดอารมณ์ขัน เช่นเรื่องพระรถเมรี

“แก่เต๋าสันหลังกง   นวยเอาดั่งพลาดูกบาน
นวยเกลือกคิดว่าสาร   ทั้งเสียผ่านช่อนชุ่มตัว”

(กง = โกง, ดั่ง = กระจดั่ง, บาน = กระจบาน, สาร = ข้าวสาร)

ตัวอย่างท่าทางคนแก่ในเรื่องวันการ

“คนแก่แล่นย่องย่อง   แลหลังกึ่งเหมือนธนู
ไม่เท่าที่มเป็นรู   ล้มลงนอนดีดลิ้นพลาม”¹³

(แล่นย่องย่อง = วิ่งเหยาะ ๆ, กึ่ง = โกง, ดีดลิ้น = แลบลิ้น)

(10) ตลกตาเถนกับยายชี่

ตลกตาเถนยายชี่มักเกี่ยวกับเรื่องสัปดน สร้างอารมณ์ขันได้ดี ดังเรื่องพระรถเมรี

“จำพวกหลวงเถน   โงงกระบาดคาดกระเบน   ขึ้นเทียมขา
ไม่คิดว่าพระ   วิ่งปะสีกา   มิได้คิดว่า   หัวใครหัวมัน”¹⁴

(เทียม = ทัดเทียม, สูงเท่ากัน)

ตัวอย่างจากเรื่องวันการ

“ป้าชี่เรียกปากสั้น   ถ้าเจ้าก้นวะตาเถร
แล่นล้มขี้จิมเบน   ตาเถรวะวะเต็มที”¹⁵

(ถ้า = รอท่า, เบน = ผ่าจูงกระเบน)

(11) ตลกตอนตลกใจ

คนตลกใจมักแสดงอาการออกมาอย่างไม่รู้ตัว ชาวได้เรียกว่า “คนลาด้า” บางคนพบเหตุการณ์ไม่รุนแรงมากนัก แต่เมื่อกระทบอารมณ์ตนเพียงนิดเดียว ก็แสดงอาการ “ลาด้า” วุ่นวายเป็นที่ขบขัน ดังตัวอย่างเรื่องโคสกกุมาร

“ชาววังสิ้นทั้งหลาย   ตลกใจหายเพียงวาววาว
ชีวิตจิตจากร่าง   วิ่งวุ่นวางขึ้นปรางค์จันทน์
บ้างล้มลุกคลุกกลาน   บ้างตะพานพาดเพื่อนกัน
ตลกใจไม่มีขวัญ   โดดแตกตันเข้าซุกซน
บ้างวิ่งเข้าตุ่มโคก   เอากระโหลกปกปากบน
บ้างนั่งเงื่องฉงน   บ่เห็นเหตุอันใดหนา”¹⁶

ตัวอย่างจากเรื่องพระรถเมรี

“เจ้าสาวพวกชาวบ้าน	และเห็นมารกั้วใจหาย
แม่ครัวสากั้วตาย	แล่นขึ้นปายขึ้นบนผรา
เข้าอยู่ในรูสาด	วังข้อราดขึ้นหลังคา
บ้างชุ่มในมูมปรา	लगคนมาแอบแฝงกาย
บางคนอยู่ในบ่อ	แล้วล่อคอเอ็นแทบตาย
วังวุ่นทั้งหญิงชาย	บ้างพากายอยู่ใต้เตียง
บ้างซ่อนอยู่ในอ่าง	นางเดี่ยวร้างเข้าพอเนียง
ผ้าผ่อนล่อนปล่อนเกลี้ยง	บ้างก็เหวี่ยงเข้าใต้ดาน” ¹⁷

(สากั้ว = รู้สึกกลัว, ผรา = ที่วางของอยู่เหนือหรือข้างเตาไฟมักทำด้วยฟากไม้ไผ่,
สาด = เสื่อ, ข้อราด = ข้อเท้าคราด, ปรา = ปรังค์, ล่อ = โผล่,
เนียง = ภาชนะปั้นดินเผาชนิดหนึ่ง ปากกว้าง, ดาน = กระดาน)

(12) ตลกคำสอน

วรรณกรรมภาคใต้ เรื่องภาษิตลูงสอนหลานอีกเรื่องหนึ่งใช้คำสอนชวนตลก
ให้กระทำในสิ่งที่ผิดเพื่อรู้ว่าความผิดเป็นอย่างไร เป็นการสอนทำนองเยาะเย้ย ชวนขัน เช่น

“ทำไรไถนา บูราณท่านว่า หากความรำคาญ
เป็นเพื่อกับไม้ห้ โก่อ้นกับตาล ถ้าใครอยู่บ้าน อ้ายหลานอย่าทำ
ถ้าจักขึ้นตาล อย่าขึ้นมาบ้าน กิดอ่านปลุกหน้า
หาให้ให้มาก เทหวกให้คล่า ให้เต็มทั้งหน้า ให้คล่าทั้งเรือน”

(ไม้ห้ = ไม้, โก่อ้น = กล้วย, หน้า = ขน้า, กระท่อม, หวก, ตะหวก = กะแซ่)

“เที่ยวนอนตามหลา เที่ยวตามวัดวา แล้วมากินข้าว
อันการหลับนอน ห่อนตื่นแต่เช้า ครั้นเขาหุงข้าว สุกแล้วต่อตื่น
ถ้าไม้ไทรกิน นั่งทำหน้าที่หมิน จังโกธครึกครื้น
บ่นว่ารายมาย นับได้หลายหมื่น แล้วลุกขึ้นยืน จะถีบเจ้าเรือน”¹⁸

(หลา = ศาลา, ไทร = อะไร, หมิน = เหม็น, รายมาย = พูดจาไม่รู้จักจบสิ้น)

มุขตลกในวรรณกรรมลายลักษณ์ยังมีอีกมาก ตัวอย่างที่น่าสนอนนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่า
ชาวใต้ในอดีตร่ำรวยอารมณ์ขันเพียงใด อารมณ์ขันนั้นมีทั้งมุขตลกที่อาศัยสติปัญญา และแบบ
คนเส้นตื้น หรือคนขี้เล่น เช่น หัวล้าน นมยาน คนแก่ ตลกบริโภค และคนขี้ตลกใจ เป็นต้น
แม้ว่าเวลาและเหตุการณ์จะล่วงเลยมานานแสนนาน แต่บทบาทแห่งอารมณ์ขันในวรรณกรรม
ยังเป็นที่ต้องการของผู้อ่านและผู้ฟังเสมอ

3.2 มุขตลกในวรรณกรรมมุขปาฐะ

วรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น เพลงชาโน้ง บทหนังตะลุงและบทร้องเพื่อความ
ร่วมมือระหว่างชาวบ้าน วรรณกรรมมุขปาฐะเหล่านี้ล้วนสะท้อนมุขตลกไม่ต่างจากวรรณกรรม
ลายลักษณ์

(1) ตัวอย่างมุขตลกจากเพลงชาโน้ง

ลูกสาวชาววังฝางเหอ	อยู่สำอองเซยชูเหมือนหมูเดือน
รูปร่างกำยำเหมือนเดือน	อยู่เหมือนเทวในฝามี่
คอเหมือนหวักตักน้ำหม้อ	อ้อร้อไม่อายเที่ยวขายบี
เพื่อนฝูงมาทักอย่ามี	ขายบีได้เงินคตี่เหอ

(หมูเดือน = หมูป่า, เดือน = ไล่เดือน, ฝามี่ = ฝาละมี, หวัก = จัก, อ้อร้อ = ก้อร้อก้อตัก,
บี = อวัยวะเพศหญิง)

ลูกสาวใครเหอ	เดินมาทั้งคู่
ผ้าโพยขนหนู	ถูกลมวับวับ
เดินมาอ่อนแอ้น	โพกแบนผับผับ
สงสัยถูกจับ	เสียค่าปรับเท่าไหร

โพก = ตะโพก, ผ้าโพย = ผ้าผวย

พี่ชายเหอ	พี่ชาย
น้องแก่เหมือนจะตาย	พี่ชายเพิ่งเริ่มจะมาขอ
บอกย่นน้องไม่ได้สร้าง	ผ้าขาวเบิกทางน้องไม่ได้ทอ
พี่ชายเพิ่งเริ่มจะมาขอ	ขอน้องเมื่อกายแก่

บอกย่น = ตะบันหมาก, ผ้าขาวเบิกทาง = ผ้าขาวนำหน้าศพเป็นของเบิกทาง,
เมื่อกายแก่ = เมื่อยามแก่

ลูกสาวเหอ	ลูกสาวเร็นออก
ห้วนมฟ้งออก	บอกพ่อว่าเป็นผี
พ่อแม่ไปหาหมอรักษา	หมอว่าไอ้ยะเต็มที
บอกพ่อว่าเป็นผี	ลูกสาวชาวเร็นออก

เร็นออก = เรือนด้านตะวันออก, ไอ้ยะ = คำอุทาน

ลูกสาวเหอ
แลแลเหมือนกินได้
รูปมันแอ้แอ้
ขอให้พี่ชายเราไม่เอา

ลูกสาวข้างใต้
ขอให้พี่ชายเราไม่เอา
รักแเร้หมื่นจ้เต่า
ถ้าเสาท่าโคนโหนด

แอ้แอ้ = อ้อยอ้าย, หมื่น = เหมื่น, ถ้าเสาท่า = รูปร่างลำสัน, รูปร่างสูงใหญ่, โคนโหนด = โคนโหนด

มุขตลกจากเพลงร้องเรือหรือเพลงกล่อมเด็กดังกล่าวนี้มักแฝงด้วยการเสียดสีหรือประชดอยู่ในที่

(2) ตัวอย่างมุขตลกจากหนังตะลุง

ศิลปะการแสดงของภาคใต้มีหลายประเภท ในที่นี้ขอยกตัวอย่างหนังตะลุงซึ่งมีมุขตลกอันเป็นสิ่งสำคัญที่ชาวบ้านต้องการ ดังตัวอย่างบรรยายลักษณะของยักษ์ตนหนึ่งชื่อ “ยักษ์นิลราหู”

ยกฉบับจับความตามคติ
เนื้อก็ดำล่ำก็ใหญ่ใจทมิฬ
จมูกโด่งโครงกางเหมือนอย่างเปรตทั้งสองเนตรส่งแสงแดงขลิ้งขลิ้ง
ผมกึ่งอกลงอุ้ไบหูก็จิ้ง
มีหนวดเครารูมรกปิดปกคือ
เขี้ยวโนมโตคุมก็นำกุมนำกัด
มีหอกงามด้านดำกำแข็งเผ็ก
แม่พบสัตว์ทะเลทีดีจริงเขี้ยว
นามยักษ์นิลราหูอยู่ดงดอน
เก็บไปไม้รายร้อยห้อยรั้งรั้ง
ก้อนไม่ถึงหลังกว่าบ่าก็ไซ้
แต่ว่าเรียนวิชามากับตัว
พระอาทิตย์ผุดผ่องขึ้นส่องแสง
จากภูหันทันหน้าพนาลี

ถึงอสุรีสถิตอยู่ในภูหาหิน
เปลือกปากปลิ้นเหม็นคลุ้งหลังกึ่งกง
พุงก็ปึงคือบานเท่ากับจานวัด
เป็นยัดยื้อพันพุงลงถนัด
แม่พบสัตว์กรูบกรวบเกี่ยวกรวบเดียว
ชาติไ้อ้เหล็กกล้าแข็งสีแสงเขี้ยว
พุงดั่งเหวี่ยงถูกไม้ลงพายพัง
กายเปลือกปลิ้นไม่มีผ้าปิดหน้าหลัง
มารปิดบังของแข็งตกแต่งตัว
หูขวาซ้ายพาให้นักพุดมักเขลื้อขลื้อ
อาจารย์ตัวพังตายเมื่อปลายปี
มารจัดแจงเทียวดูแต่เม่นหมูหมี่
หาเสือหมี่เสือกสุ่มไปทุกพุ่มพึ่ง”¹⁹

ก้อน = มาตรฐานเงินโบราณมีค่า 25 สตางค์ ยกเว้นสงขลา มีค่า 15 สตางค์, หลัง = สลึง

(3) ตัวอย่างมุขตลกจากบทร้องเพื่อความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน

ตัวอย่างกิจกรรมในข้อนี้คือ งานชักพระหรือลากพระเดือนสิบเอ็ด ชาวบ้านไม่ว่าเด็กหรือผู้ใหญ่ ผู้ชายหรือผู้หญิงต่างพร้อมกันใช้เชือกชักลากเรือพระไปตามถนนหนทาง

เพื่อคลายความเหน็ดเหนื่อยและสร้างความสนุกสนาน ฝ่ายชายจึงร้องเพลงกระเช้าสาว ๆ
เนื้อเพลงล้วนล้อเลียนและทะเล้นตามประสาชาวบ้าน เช่น

อิสาระพา	เฮโล เฮโล
สาวสาวไม่มา	ลากพระไม่ไป
สาวสาวพุงใหญ่	เกิดลูกตามทาง
อิสาระพา	เฮโล เฮโล

(พุงใหญ่ = ท้องใหญ่)

โหมหญิงไม่มา	ลากพระไม่ไป
คนพุงใหญ่	ลากไปลากมา
โหมหญิงไม่มา	ลากพระไม่ไป
เห็นนมไร่ไร	หัวใจตึกตึก

(โหม = หมู)

งานชักพระบางท้องถิ่นมักมีบทร้องทะเล้นหนักออกไปอีก เช่น

- อะไรกลมกลม	ห้วนมสาวสาว
อะไรยาวยาว	กล้วยไคกล้วยไค
- อะไรกลมกลม	ห้วนมสาวสาว
อะไรยาวยาว	สาวสาวชอบใจ
อะไรใหญ่ใหญ่	ไข่อึ้งไข่อึ้ง...
- ไหน นาย ไหนนม	โน้นนม โน้นนม
อะไรกลมกลม	ห้วนมสาวสาว
อะไรยาวยาว	หัวจุกโนรา
อะไรแบนแบน	หัวแลนพ้อตา” ²⁰

(กล้วยไค = กล้วยชนิดหนึ่ง, ไข่อึ้ง = ไข่ลงฝัก, แลน = ตะกวด, หัวแลน = อวัยวะเพศ)

การประเมินผลทำยบท

1. เรานำหลักการวิเคราะห์วรรณกรรมมาพิจารณาวรรณกรรมเรื่องพระวรวงศ์
อย่างไรบ้าง
2. จงอ้างหลักฐานและอธิบายเกี่ยวกับวรรณกรรมเป็นวรรณกรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. จงอธิบายถึงระบบการปกครองหัวเมืองภาคใต้จากวรรณกรรม
4. “ชาวมลายูแล่นเรือไปมาหากันกับดินแดนภาคใต้ ทำให้ภาษามลายูที่ใช้เรียก
ลมฝนและทิศทางต่าง ๆ ปรากฏในภาษาไทยภาคใต้และภาคกลาง” จงยก
ตัวอย่างและอธิบายข้อความนี้

เชิงอรรถ

1. นายตัน วันการ ลิลิตโสฬสนิมิต (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค.นครศรีธรรมราช, 2521), หน้า 25, 30, 31.
2. เล่มเดียวกัน, หน้า 103.
3. พระวรวงศ์ หนังสือบุด ของนายชวน บัวลอย อ.ท่าฉาง จ.สุราษฎร์ธานี
4. ดิเรก พรตตะเสน, “วรรณกรรมสัปดนของภาคใต้, “เรื่องเล่าจากชาวใต้ เล่ม 1 (ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มอ.ปัตตานี, 2528), หน้า 127.
5. สรรพลีหวน (นครศรีธรรมราช : ขุนพรหมโลกผู้คัดลอก พิมพ์เมื่อ 2516), หน้า 1.
6. พระรอมเริ (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค.นครศรีธรรมราช, 2522), หน้า 129.
7. มโนหรานีบาต ฉบับวัดมัจฉิมาวาส สงขลา (สงขลา : วศ.สงขลา 2513), หน้า 262.
8. สubinตำนานเก่า (นครศรีธรรมราช : ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วค.นครศรีธรรมราช, 2520), หน้า 110.
9. เล่มเดียวกัน, หน้า 110.
10. เรื่องเดิม, หน้า 11, 81.
11. เรื่องเดิม, หน้า 26, 306.
12. เรื่องเดียวกัน, หน้า 306.
13. เรื่องเดิม, หน้า 81.
14. เรื่องเดิม, หน้า 283.
15. เรื่องเดิม, หน้า 82.
16. โสสกกุมาร ฉบับปริวรรตด้วยอักษรปัจจุบัน โดย เบญจมาศ พลอินทร์ ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนามาตรฐาน วค.สงขลา, 2523, หน้า 36.
17. เรื่องเดิม, หน้า 176.
18. พระครูวิจารณ์ศีลคุณ (ชู) ภาษีตลุงสอนหลาน (สงขลา : อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นายช้อน สุวรรณคีรี, 2528, หน้า 31, 35.
19. สัจด์ ภูเขาทอง (รวบรวม) “ลักษณะและการอ่านบทร้อยกรองภาคใต้” การประชุมสัมมนาเชิงปฏิบัติการ การอ่านทำนองร้อยกรองของสี่ภาค, (นครปฐม : คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533), หน้า 103.
20. ดิเรก พรตตะเสน (รวบรวม)